

LES INSTITUCIONS MEDIIEVALS DE PAU A CATALUNYA

LLEGAT HISTÒRIC I LLIÇONS PER A LA CONSTRUCCIÓ
DE PAU

RELATORIA DE LES JORNADES
BARCELONA, 9-10 D'OCTUBRE DE 2012

DOCUMENTS 10/2013

INSTITUT
CATALÀ
INTERNACIONAL

PER LA PAU

LES INSTITUCIONS MEDIIEVALS DE PAU A CATALUNYA

LLEGAT HISTÒRIC I LLIÇONS PER A LA CONSTRUCCIÓ
DE PAU

RELATORIA DE LES JORNADES
BARCELONA, 9-10 D'OCTUBRE DE 2012

DOCUMENTS 10/2013

INSTITUT
CATALÀ
INTERNACIONAL

PER LA PAU

© 2012 Institut Català Internacional per la Pau
Gran Via de les Corts Catalanes, 658, baixos · 08010 Barcelona
T. +34 93 554 42 70 | F. +34 93 554 42 80
icip@gencat.cat | www.icip.cat

Aquesta relatoria correspon a les Jornades « Les institucions medievals de pau a Catalunya. Llegat històric i lliçons per a la construcció de pau », organitzades per l'Institut Català Internacional per la Pau, que es van desenvolupar al Palau del Parlament de Catalunya els dies 9 i 10 d'octubre de 2012.

Director de les Jornades: Rafael Grasa

Relatora

Aquesta relatoria ha estat realitzada per Andrea Costafreda i Quesada

ISSN

2013-9969

DL

B.2181-2013

SUMARI

1. INTRODUCCIÓ	7
2. INAUGURACIÓ DE LES JORNADES	
Rafael Grasa Hernández	9
Molt Hble. Sra. Núria de Gispert i Català	10
3. CONFERÈNCIA INAUGURAL	
CONFERÈNCIA INAUGURAL: Les assemblees catalanes de Pau i Treva des d'una perspectiva històrica i europea. Thomas N. Bisson	12
DEBAT	32
4. PONÈNCIES I DEBATS	
4.1. LES INSTITUCIONES DE PAU MEDIEVALS EN PERSPECTIVA	23
PRESENTACIONS GENERALS	
Fer les paus i resoldre conflictes a la Catalunya medieval: una visió de conjunt Josep Maria Salrach i Marès	23
Pax Dei i les seves circumstàncies José Enrique Ruiz-Domènec	26
El valor i interès de les institucions de pau catalanes al segle XXI. Una relectura a partir d'un Programa de Pau (Nacions Unides, 1992) Rafael Grasa i Hernández	28
DEBAT	30
4.2. PAU I TREVA: IMPACTES SOCIALS, ECONÒMICS, POLÍTICS I JURÍDICS	31
PRESENTACIONS GENERALS	
Pau i Treva: l'origen de les Corts catalanes Gener Gonzalvo i Bou	31
Els paisatges de la pau. Les sagreres de la Catalunya Vella (segles XI i XII) Victor Farías i Zurita	32
El moviment de Pau i Treva: institucions medievals que inspiren la societat internacional i el dret internacional actuals David Bondia i García	34
DEBAT	35

4.3. CONSOLAT DE MAR: ARBITRATGES I DIPLOMÀCIA, PAUS I TRACTATS COMERCIALS	35
PRESENTACIONS GENERALS	
L'arbitratge com a eina de resolució de conflictes. Catalunya i els arbitratges en conflictes internacionals Maria Teresa Ferrer i Mallol	36
La Pau i la Treva a la legislació migeval dels regnes d'Aragó i València i a la documentació notarial coetània Vicent Garcia i Edo	37
<i>"Car, vivent en pau, crexen e multipliquen e, estant guerra, ve tot a perdiçió".</i> Dualitats i ambigüitats de la pau i la guerra en les relacions amb l'Islam medieval Mercè Viladrich i Grau & Roser Salicrú i Lluçh	38
DEBAT	40
4.4. VISIONS I PROBLEMES DES DEL MÓN ACTUAL: INSTITUCIONS DE PAU JURÍDIQUES, COMERCIALS I POLÍTQUES	41
PRESENTACIONS GENERALS	
La importància de l'arbitratge com a mitjà de resolució de controvèrsies en la societat internacional actual Paz Andrés Saénz de Santa María	41
La pau a través del comerç i de la creació d'institucions: enfocaments i teories actuals i mirada al passat Noé Cornago i Prieto	43
Les normes humanitàries com a factor de pau Xavier Pons i Rafols	44
DEBAT	46
4.5. UNA VISIÓ DES DEL MÓN ACTUAL: PERSPECTIVA POLÍTICA, FILOSÒFICA I PRAGMÀTICA	47
PRESENTACIONS GENERALS	
De Pau i Treva a un espai europeu de llibertat, seguretat i justícia Llibert Cuatrecasas i Membrado	47
Les institucions de pau medievals i el pactisme a Catalunya Jaume Sobrequés i Callicó	48
Formes i mètodes de fer les paus: què podem aprendre de les institucions de pau catalanes Vicent Martínez i Guzmán	49
DEBAT	50

5. ACTE DE CLAUSURA	51
Rafael Grasa i Hernández	51
Sr. Lluís Bertran i Saura	52
6. ANNEXOS	52
Annex 1. PROGRAMA DE LES JORNADES	53
Annex 2. NOTA CONCEPTUAL	55
Annex 2. BIOGRAFIES	58

Les Jornades s'emmarquen en el programa de recerca de l'ICIP *Seguretat humana, transformació de conflictes i investigació per a la pau* i sorgeixen del compromís, manifestat arran de la concessió del Premi extraordinari ICIP Constructors de Pau al Parlament de Catalunya, d'analitzar el llegat de Pau i Treva i del Consolat de Mar en el context dels vint anys del Programa de Pau impulsat pel Secretari de Nacions Unides Boutros Boutros Ghali. Un dels elements més destacables d'aquest programa és que va significar l'ús per part de Nacions Unides de l'expressió "construcció de pau" i que va suposar el punt culminant del que s'ha anomenat "consens liberal sobre construcció de pau".

L'objectiu de les Jornades és mostrar el passat, present i futur de Catalunya com a referent en construcció de pau mitjançant: la revisió de la rellevància i la possibilitat d'una lectura contemporània de les institucions catalanes medievals de Pau i Treva i el Consolat de Mar - una més vinculada al dret humanitari i dret de guerra, i l'altra vinculada al paper del comerç com a element de construcció de relacions socials que minven la probabilitat de la guerra-; i l'intercanvi entre experts nacionals i internacionals de diferents disciplines a partir d'una anàlisi històrica i també contemporània que permeti relacionar les pràctiques i les lliçons de les institucions catalanes tradicionals amb els reptes de la construcció de pau en el present.

La inauguració i cloenda de les Jornades compta amb la participació de les principals institucions catalanes, la Molt Honorable Presidenta del Parlament de Catalunya per a la inauguració i el Secretari General del Departament de Governació i Relacions Institucionals de la Generalitat de Catalunya per a la cloenda. A més, les Jornades compten amb una conferència inaugural a càrrec del professor Thomas N. Bisson, H.C. Lea Professor of Medieval History (Emeritus) a la Universitat de Harvard i un dels millors especialistes en història medieval catalana.

Amb l'objectiu de posar en diàleg passat i futur, les Jornades s'estructuren en cinc sessions. El primer dia de les Jornades es dedica a la visió històrica i es divideix en tres sessions: la primera sessió se centra en les institucions de pau catalanes des d'una perspectiva històrica i compta amb la participació de dos destacats medievalistes catalans i el director de les Jornades; la segona sessió es concentra en analitzar els impactes socials, econòmics, polítics i jurídics de les institucions de Pau i Treva, de la mà de tres especialistes, dos medievalistes i un iusinternacionalista; la tercera sessió s'ocupa dels

arbitratges i de la diplomàcia, paus i tractats comercials, de la mà de quatre medievalistes.

El segon dia el focus recau en l'anàlisi del món actual. Així, la quarta sessió indaga en l'anàlisi de les institucions actuals jurídiques, polítiques i comercials constructores de pau, i la seva comparació amb les institucions medievals, a partir de les intervencions d'especialistes en dret internacional i en relacions internacionals. Finalment, la cinquena sessió presenta la visió del món professional i polític actual en relació amb la construcció de la pau a Catalunya des d'una perspectiva històrica i actual, amb les aportacions d'un filòsof, un historiador i una persona amb experiència política a Catalunya i Europa.

Rafael Grasa i Hernández

Director de les Jornades

President de l'ICIP

Rafael Grasa
President
Institut Català Internacional per la Pau (ICIP)

El president de l'ICIP agraeix a la molt Honorable Presidenta del Parlament de Catalunya la possibilitat de fer les conferències en un entorn com el del Parlament i també agraeix la presència al conjunt de ponents i en especial al professor Bisson que hagi acceptat inaugurar aquestes Jornades.

Grasa aprofita per recordar l'origen d'aquestes Jornades, molt vinculades a la pròpia naturalesa de L'ICIP. L'Institut, recorda, es una institució pública, autònoma i independent creada pel Parlament de Catalunya el 2007, i amb un mandat de promoure la formació, la recerca i el treball sobre el terreny en temes de pau, amb l'enteniment que la pau és pacte, és relació i que s'ha de construir. En el marc d'aquest mandat, l'ICIP atorga anualment el Premi ICIP Constructors de Pau.

El premi d'aquest any s'ha atorgat a cinc dones colombianes, les anomenades *Madres de Soacha*, per la seva lluita contra les execucions extrajudicials, com un reconeixement al procés de pau colombià recentment iniciat. A més, s'ha concedit un premi extraordinari al Parlament de Catalunya com a hereu de la tradició de Pau i Treva, del Consolat de Mar, i altres mecanismes d'arbitratge, i d'una tradició de pactisme que ha permès que a Catalunya s'hagi construït una sòlida tradició en matèria de pau i institucions de pau. Aquest premi s'ha donat en ocasió de la commemoració del 40 aniversari del discurs de Pau Casals, l'any 1971, a la seu de Nacions Unides. En aquell famós discurs, Pau Casals va al·ludir a Pau i Treva, a l'Assemblea de Toluges, a les posteriors de Vic, a l'obra de l'Abat Oliva, a la importància del parlamentarisme, el pactisme, a Francesc Eiximenis, etc. En ocasió d'aquest premi extraordinari, es va adoptar el compromís amb el Parlament i amb la complicitat de la Presidenta, de fer un seminari a la tardor del 2012 per a reflexionar sobre les institucions medievals de pau catalanes des d'una perspectiva de llegat històric però també en clau de contribució al món contemporani.

Finalment, Grasa expressa la seva voluntat de que les Jornades serveixin per a posar el llegat històric al servei de noves línies de recerca i que, a més, serveixin per fer hibridatge entre disciplines i demostrar que la visió historiogràfica és molt útil per entendre els problemes actuals. Al cap i a la fi, la pau és una institució, i com a institució en sentit sociològic, el context la canvia, però tenint en compte que les formes de fer i les lliçons del passat són molt útils per als temps actuals

La Molt Honorable Sra. Núria de Gispert inicia la seva intervenció destacant que aquestes Jornades busquen en el llegat històric lliçons per a la construcció de pau als nostres dies. Tot seguit, explica de manera anecdòtica que el professor Bisson comentava fa uns minuts que el *New York Times* publicava una carta en que es deia que Catalunya tenia 300 anys, i per tant, marcava el seu inici en el 1714. En resposta, Bisson ha enviat una carta al *New York Times* assenyalant que si bé es cert que la data del 1714 és molt significativa per a la història del país, Catalunya té 600 anys d'història tal i com va explicar Pau Casals en la seva allocució a Nacions Unides quan va rebre la medalla de la pau, ara fa 40 anys, i va dir "jo soc català i vinc d'una nació, avui una província d'Espanya, que té el Parlament més antic del món, inclús més antic que el d'Anglaterra, que va començar el segle XI en una petita ciutat de França anomenada Toluges".

Tot seguit, la Molt Honorable Presidenta dóna la benvinguda al Palau del Parlament, la seu del qual sí que va ser construïda ara fa 300 anys. En efecte, el Parc de la Ciutadella va començar-se a construir l'endemà de l'onze de setembre del 1714 per ordre de Felip V com a instrument de repressió per a que els catalans no tornessin a lluitar en pro de les seves llibertats. Aquest palau va ser l'arsenal on es guardaven les armes. Passats 150 anys, per ordre de l'alcalde de Barcelona es va construir un palau, el Palau Reial, que mai va ser utilitzat com a tal, ja que mai va venir a instal·lar-s'hi cap monarca espanyol. Es va utilitzar, al cap de poc temps, com a museu municipal d'art de Barcelona fins al 1932, fins que el 6 de desembre d'aquell any, el president Macià el va constituir com a seu del Parlament de la Generalitat Republicana. Aquest any 2012 se'n celebren, doncs, els 80 anys.

En motiu d'aquesta commemoració, el passat 10 de setembre, en un acte institucional, el Parlament va atorgar les medalles d'honor, en la seva modalitat d'or, a dos entitats amb molt arrelament a Catalunya: Òmnium Cultural i Càritas Catalunya. En el discurs d'atorgament de les medalles la Molt Honorable Presidenta va dir que les dues simbolitzen Catalunya: l'ànima social i l'ànima nacional, ambdues indistingibles. Després d'aquest acte, es va convidar als assistents a contemplar la façana del Parlament on s'ha restituit l'escut que va posar fa 80 anys el president Macià, quan va posar les quatre barres sobre l'escut de Felip V. Aquest acte simbòlic va ser el preludi d'un 11 de setembre en que es va produir una manifestació multitudinària demanant que el poble de Catalunya tingués llibertat per decidir el sentit del seu futur.

La Molt Honorable Presidenta explica que a partir del darrer 11 de setembre es viu un entusiasme que contrasta amb la preocupació dels darrers anys per la situació de crisi econòmica. En aquest context, aquestes Jornades ofereixen una bona oportunitat per a recordar part de la nostra història, que és el que explica en certa mesura, el caràcter reivindicatiu dels catalans. Una història que comença al segle XI a Toluges, que comença amb les Assemblees de Pau i Treva, en aquelles aturades en el camí entre guerres on es parlava de les necessitats entre els diferents pobles, de les constitucions com la del

1283 –potser una de les més importants de Catalunya- en que ja es perfilava l'essència del parlamentarisme català.

Finalment, La Molt Honorable Presidenta presenta al professor Bisson, creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya en reconeixement al seu treball sobre la història de Catalunya. El professor Bisson ha deixat una còpia de la carta que no es va publicar finalment al New York Times i que s'intentarà publicar des d'aquí per a testimoniar que la nostra història ve de més lluny, i a la vegada, contribuir a fer pedagogia i ajudar a entendre d'on venen les reivindicacions dels catalans en la defensa dels seus drets i llibertats.

LES ASSEMBLEES CATALANES DE PAU I TREVA DES D'UNA PERSPECTIVA HISTÒRICA I EUROPEA

Thomas N. Bisson

Professor emèrit H. C Lea d'Història Medieval, Universitat de Harvard

PRESENTACIÓ GENERAL

Thomas Bisson explica que li complau la invitació a participar en aquestes Jornades no només perquè, des de la seva imperfecta humanitat, és un partidari entusiasta de totes les iniciatives de pau valuoses –i afegeix que a més és graduat del Haverford College, un centre quàquer-. Sinó, a més a més, perquè li permet proposar i defensar una interpretació de la història catalana que ha desenvolupat al llarg de prop de quaranta anys d'estudi, però que no ha estat gaire coneguda o debatuda.

En la seva obra *Crisis of the Twelfth Century* defensa l'argument més radicalment nou que mai ha publicat. El llibre està creant controvèrsia al Regne Unit, França i els Estats Units, països en què ha estat llegit amb cura; controvertit, perquè no es constata cap evidència de govern a Europa -inclosa Catalunya- abans de l'últim quart del segle XII.

Bisson explica que enlloc d'Europa no queda tan ben il·lustrada aquesta història com a Catalunya. Els crítics ben informats han entès, encertadament, que la seva investigació a Catalunya era el trampolí per al descobriment que a tota Europa la modalitat de poder normal durant els segles XI i XII no era el govern, sinó la senyoria. Fa una distinció conceptual –sociològica– entre el comportament polític i la dominació, i, encara que no rebutja “feudalisme”, un terme utilitzat amb èxit per Marc Bloch, Georges Duby i Pierre Bonnassie, sosté que, fins i tot en el cas dels autors citats, hagués estat millor parlar de senyoria, no de feudalisme. Era senyoria, no “feudalisme”, el que s'estengué després del segle IX; en aquest sentit recorda que, mentre que el mot “feudalisme” mai no es va trobar en documents, els mots “dominus”, “dominatio” i “senior”, en moltes formes, es troben en in comptables documents medievals.

Ara bé, ¿què hi té a veure aquest argument, amb la pau i treva? La resposta és: tot. I és això el que ocupa la part central de la ponència, fent tots els possibles per cenyir-se a la pau i treva, d'acord amb l'esperit de la conferència.

1. La pau i treva: la perspectiva a llarg termini

La Pau i Treva de Déu s'inicià a Catalunya, com ho va fer a l'Aquitània i a Normandia, com a reacció davant la senyoria. No fou una reacció contra la violència com a tal, com de vegades els historiadors han suposat vagament. La violència no era pas nova, al segle X; el que era nou era la violència dels petits abusos, coaccions i confiscacions; és a dir, la quantitat de violència d'aquest tipus. Era la violència agreujada d'una nova institució: la senyoria. És fàcil –i desencertat– oblidar que a Catalunya la senyoria, igual que a la resta del vell món dels francs, era nova al segle X. No absolutament nova, evidentment, però nova en el sentit que l'aparició de masses d'homes desitjant –o prenent– dominar la pagesia té lloc durant els anys que van del 950 al 1050. Els nous castells ocupats per aquests homes es multipliquen i cada nou castell reivindica un nou domini senyorial basat en la coacció. Com demostrà Pierre Bonnassie, la treva s'originà a la Plana de Vic i al Rosselló com a reacció contra els petits abusos i confiscacions dels nous homes que intentaven imposar noves senyories de caràcter consuetudinari sobre pagesos que ja no estaven protegits per la justícia pública franca.

Segons explica Bisson, aquesta reacció es coneix pels documents de les assemblees que generà. I els historiadors, força comprensiblement, es refereixen a aquestes assemblees com una obra dels bisbes –i, més notablement, de l'Abat Oliba. Tanmateix, la iniciativa, com molt bé va entendre Bonnassie, fou popular. Foren els pagesos els que assetjaren el bisbe d'Elna perquè actués a Toluges c. 1027. L'assemblea no es reuní a Elna, sinó en un camp dels afores de la ciutat. I el que sabem del cert és que aquest fenomen era molt estès. En el seu treball sobre Normandia, el professor Bisson ha verificat la conjectura de Bonnassie d'acord amb la qual la revolta dels pagesos de c. 996 va acabar amb una negociació entre els pagesos afectats per les noves exaccions, d'una banda, i el nou Duc Ricard II, de l'altra.

A Catalunya, les assemblees dels anys vint i trenta del segle XI eren precedents de més esdeveniments que crearen una tradició de consultes sobre la pau i treva. Això significa, més exactament, que de les assemblees se'n feien actes en què les paraules *pax* i/o *treva* en definien el contingut normatiu, que consistia en ordres concretes contra diferents tipus de violència. Virtualment, era un formulari, una plantilla; i l'originalitat d'aquesta plantilla documental, ja visible el 1033, perdura no solament durant els segles XI i XII, sinó fins i tot al segle XV. La continuïtat d'aquests sèries de documents normatius – molts dels quals tenen forma d'estatuts – és avui disponible en la gran edició que n'ha fet Gener Gonzalvo i Bou, que ha publicat trenta constitucions de la pau i treva des de 1027 fins a 1257. Tanmateix, la sèrie continua amb documents de l'edició molt anterior de les *Cortes de Cataluña*, publicada per la *Real Academia de la Historia* des de 1896. Com que la cronologia va més enllà de Jaume I, els documents cada cop s'acosten més als d'una assemblea parlamentària, les Corts. Tot i així, la plantilla de la pau i treva segueix sent visible, fins i tot a mesura que s'engrandia l'abast de la legislació.

El que també és ben sabut és que, durant la llarga història d'aquesta elaboració d'actes, el segle XII marcà un primer canvi característic: el pas d'un protectorat eclesiàstic de pau, sota sancions espirituals, al control secular. Es tracta d'un canvi ja visible en el període 1108-1134, en cartes de Ramon Berenguer III (1096-1131) i Ramon Berenguer IV (1131-62); malgrat tot, no es consuma fins al regnat d'Alfons I (1162-96). Durant els anys que van de 1173 a 1178 el comte-rei Alfons no es limità a renovar la pau i treva a la manera de les proteccions específiques instituïdes al segle XI, sinó que identificà ideològicament aquest protectorat amb les disposicions bíbliques per a la monarquia cristiana. El resultat era una nova forma de document: un diploma solemne en nom del senyor-rei que ja no és una carta de privilegis, sinó més aviat –i d'aquesta manera fidel a la vella plantilla diocesana– una imposició associativa de *pax et treuga*; quelcom de semblant a una legislació. És amb aquesta forma, més o menys, que la plantilla de pau i treva es manté durant Pere I, Jaume I i els seus successors. Aquesta forma ja era normativa quan, el 1214, els tutors de l'infant hereu Jaume van decidir confirmar la “pau i treva” en un diploma inaugural, como si la pau i treva fos la llei territorial de Catalunya. Així mateix, cap al 1283 era habitual fer referència a aquests diplomes com “constitucions”.

Bisson reitera que considera que tot això és ben conegut. Tanmateix, hi ha quelcom que es passa per alt. Si Alfons el Cast remodelà la pau i treva catalana, per què era quelcom d'important per al futur de Catalunya? No era senzillament un canvi incremental, un canvi que era conseqüència natural de la construcció del poder comtal pels grans Ramons Berenguer?

No. La veritat és que en aquesta descripció sí que hi falta alguna cosa –quelcom de gran i d'important. El regnat d'Alfons I va ser l'escenari d'una crisi de poder a les terres pirinenques que era totalment comparable amb la crisi de la Carta Magna a Anglaterra; una crisi que, fins on coneix el professor, mai no ha estat reconeguda pels historiadors, tot i que és perfectament visible en els documents històrics. És més, l'evidència d'aquesta crisi es troba, gairebé exclusivament, en els mateixos diplomes de pau i treva que conformen l'objecte d'aquesta conferència. La crisi sorgí perquè el rei Alfons s'enfrontà amb valentia a una desafiant aristocràcia castlana. Amb el suport de l'arquebisbe Guillem de Torroja (1146-71), el senyor-rei va polititzar la pau com mai no havia estat polititzada. És a dir, va intentar convertir la pau en un interès col·lectiu just –un interès de la societat, una causa– mobilitzant una oposició a la pretensió dels castells, especialment a les terres altes, de dominar i explotar els pagesos. Aquestes pretensions resultaven manifestament amenaçades o infringides pels estatuts de pau i treva de la dècada de 1170. Però la qüestió no acabava aquí, ja que en el procés per provocar aquesta oposició senyorial Alfons virtualment creà les Corts de Catalunya. D'aquesta manera, no fou Jaume I, sinó el seu avi Alfons I, el que fundà les Corts Catalanes com a assemblea parlamentària; a continuació, s'explica el perquè.

2. La crisi de Catalunya (1173-1205)

Bisson explica que el que ell denomina per “la crisi de Catalunya” fou, estrictament parlant, una crisi de poder i de senyoria. Les seves dimensions superaven les de la pau i

treva, però, atès que ha tractat d'aquest tema dues vegades en els meus escrits, en la ponència d'avui es limita al problema de la pau i treva. Perquè fou la renovada imposició de la pau l'any 1173, el que va causar la crisi. En aquest sentit, cal tenir present que el moviment de la pau s'inicià a Catalunya com una reacció contra la senyoria a principis del segle XI. La pau diocesana intentava subvertir la dominació dels homes dels castells que no tenien un poder legítim però que intentaven imposar noves senyories sobre els pagesos. No es té cap raó per creure que, a Catalunya, la pau i treva original tingués molt d'èxit. El comte Ramon Berenguer I (1135-76) només va poder restablir l'autoritat pública negociant concessions importants amb els senyors castllans rebels, com Mir Geribert o el vescomte Udalard II. Al segle XI la pràctica d'explotar els pagesos per viure del producte del seu treball havia esdevingut costum a les senyories castllanes de les regions que més tard serien conegudes com la Catalunya Vella. Això representava que qualsevol esforç renovat per prohibir les confiscacions o per ampliar les proteccions generaria oposició. Una demanda pels comtes de Barcelona, és veritat, va anar força més enllà dels estatuts: la seva insistència que els castells fossin posats a disposició del senyor-comte quan ho sol·licités (la *potestas* dels castells). Aquesta era una de les pedres angulars de la senyoria pública reial a partir de 1162.

A mesura que la crisi s'agreujava, els homes del comte-rei s'adonaren que, en un aspecte crucial, els estatuts de 1173 no arribaven prou lluny: no contenien cap disposició sobre un mecanisme d'aplicació. Per informar-se sobre el que va passar a la dècada de 1170 només es disposa de l'evidència normativa dels estatuts de la pau i treva. Però n'hi ha prou. L'any 1188, Alfons I, juntament amb l'arquebisbe Berenguer de Vilademuls (1174-94) convocà els magnats i els castllans a Girona, per intentar aconseguir-ne l'adhesió als estatuts de 1173, que malgrat tot havien estat revisats per incloure exèrcits diocesans que els fessin valer contra aquells que violessin la pau. Sens dubte, aquest intent de reforçar la pau fracassà, ja que l'acta que se n'ha conservat no era datada a Girona, sinó a Vilafranca del Penedès, i conté concessions manifestes als barons.

Ara això sembla, per a tothom, una negociació política. El que havia succeït, amb molta seguretat, és que l'elaboració d'un diploma de celebració del poder reial se'n va anar en orris per la tensió d'un debat acarnissat. Els barons havien rebutjat l'esborrany del diploma a Girona; i el rei i els seus aliats l'havien reconsiderat, si més no fins al punt d'inserir-hi nous articles per apaivagar els barons. Tanmateix, no queda gens clar que el rei i l'arquebisbe aconseguissin algun tipus d'acceptació dels estatuts revisats de Vilafranca.

El que succeí a continuació és més destacable. L'any 1190, el rei Alfons va fer un altre intent d'aconseguir el suport dels barons a la pau i treva a Barcelona, en una assemblea de la qual no se n'ha conservat cap acta. La coneixem solament perquè el senyor-rei la cita en un diploma aprovat a Barbastro el novembre de 1192. Barbastro, a l'Aragó? Era perquè l'oposició estava massa enfadada per permetre que el senyor-rei la convoqués a Catalunya- el professor Bisson vol remarcar que aquest fou un dels gran moments de la història constitucional de Catalunya. Ben certament, un especialista en història medieval hauria de poder anar més enllà d'aquestes constatacions perquè els problemes del rei als comtats de terres altes en aquest moment encara no han estat explicats del tot. No obstant això, la principal raó de la nostra ignorància és que, en un moment en què

Anglaterra disposava de tres o quatre cronistes per informar-nos sobre la seva crisi, els catalans només en tenien un: el monjo continuador de la *Gesta comitum Barcinonensium* que, com que només s'interessava en les pretensions dinàstiques d'Alfons, no deia absolutament res sobre la crisi de la pau.

Tot i aquests problemes –i el diploma de Barbastre fou l'últim intent d'Alfons– la pau i treva amb caràcter legal sobrevisqué i esdevingué llei territorial al segle XIII. La crisi continuà durant el regnat de Pere I, que va intentar esquivar l'oposició dels barons, amb un cert grau d'èxit. Tanmateix, el conflicte era més gran i més complicat del que s'ha explicat avui. Fou un crisi prolongada. Atès que ja diu haver-ne parlat en les meves obres escrites, el professor vol afegir en aquest punt m'agradaria només una idea força òbvia. La causa dels barons a finals del segle XII era massa vergonyant per poder imposar-se públicament. És possible que es neguessin a ratificar els estatuts i que s'oposessin notòriament a la política reialista-eclesiàstica. Els reis només necessitaven seguir insistint en que la seva causa era justa –d'una manera similar als barons en la seva lluita contra el rei Joan– i Pere I, que tenia altres prioritats, podria haver-ho reconegut. Segons el professor Bisson, i si no s'equivoca, cap senyor-rei del segle XIII era tan exigent amb els barons castlans com Alfons ho havia estat en el període 1188-90; però la pau local continuava garantint-se elaboradament en els estatuts de 1214 i posteriors.

Bisson comenta que tot seguit passa a analitzar les conseqüències de la crisi per a Catalunya ja que aquesta qüestió és la que demostra la centralitat de la pau i treva en la història catalana.

3. Conseqüències de la crisi (1173-1283)

Bisson assenyala que per clarificar l'exposició, la divideix en tres categories: la política i les corts, el govern i la formació de l'Estat. Tots ells, temes, que estan connectats tan íntimament que són difícils de separar.

i) La política i les corts.

El primer punt a destacar, segons Bisson, és que la crisi de finals del segle XII va donar lloc a un comportament polític que no tenia cap precedent a Catalunya. Abans d'Alfons I no hi havia hagut política: cap experiència d'interès col·lectiu, de persuasió o de polítiques. Sens dubte, els anteriors comtes de Barcelona havien reunit suport (partidaris) per a propòsits que s'assemblen a polítiques; es pot pensar, per exemple, en Ramon Berenguer IV quan buscava el suport dels magnats catalans per a campanyes contra els musulmans. Tanmateix, en el període anterior a 1173 res no permet veure que la renovació de la pau i treva arribés a ser un propòsit reial coherent, mentre que la defensa de la pau per l'Església mai no havia estat altra cosa que quelcom moral. Tampoc no és casualitat que el preàmbul dels estatuts de Fontaldara, de 1173, contingui una referència llarga i explícita a la consulta i a l'aprovació de les persones reunides. Aquesta característica seria, a partir de llavors, una constant en els diplomes i les constitucions, ja

que des d'aquell moment la pau es definiria invariablement com un objectiu reial. Segons Bisson, aquí és quan es refereix a que la pau es va polititzar.

Aquest objectiu, a la dècada de 1170, esdevingué una “causa” política perquè, molt clarament, era rebut amb resistència per molts senyors i castlans (entre els quals s'hi trobava, amb una certesa gairebé total, el trobador Guillem de Berguedà). Així, quan el rei Alfons impulsà la seva política de pau l'any 1188, l'oposició dels barons es convertí virtualment en una oposició política, que assolí la seva màxima expressió –en una escena que només es pot imaginar– en la tumultuosa assemblea de Barcelona de 1190.

Justament en aquest punt la comparació amb Anglaterra és sorprenent. La crisi de la Carta Magna (1212-15) és molt més famosa que la de Catalunya, no només perquè en sabem més, sinó també perquè l'oposició al rei Joan era respectable, fins i tot admirable. Un mal senyor-rei, finalment, fou convençut d'arribar a un acord amb una oposició baronial que defensava una causa valuosa. Tot i que, dit això, el professor vol afegir que a Anglaterra, com a Catalunya, a finals del segle XII la politització del poder –l'aparició de causes, de política– era nova. A Catalunya, la causa dels barons era retrògrada, o fins i tot directament menyspreable: era una defensa de la mala senyoria en benefici propi, malgrat que fins i tot així constituïa una “causa política”. Gaudia de suport col·lectiu, reivindicava la sanció del costum i, com tothom sap, sobrevisqué durant molts anys en una forma atenuada, la de la servitud de la remença.

La història del comportament polític a Catalunya s'inicia en aquestes grans corts de pau i treva. En un sentit important, aquesta experiència era diferent de la d'Anglaterra. A Catalunya, el rei i l'arquebisbe eren els que iniciaren una política de persuasió. Intentaven imposar la pau, lluitaven per guanyar-se el suport d'aquells que convocaven. Això representa que l'única plantilla escrita per a una acció legal era el solemne diploma reial. D'aquesta manera, quan els barons escriuassaren el senyor-rei i els seus aliats el 1190, Bisson diu sospitar que el succés no es va registrar en l'acta d'aquestes corts, completament carent de l'assentiment celebratiu que el rei desitjava. Tanmateix, la mateixa confrontació de causes en aquestes assemblees, el fet que es dugués a terme a les assemblees, és el que dota d'un caràcter històric aquesta experiència política precoç. La confrontació, el debat, la persuasió: foren els canvis essencials en l'experiència protoparlamentària; Bisson considera que foren aquests aspectes, no les primeres aparicions de representants urbans, el que convertí les assemblees en les corts. A més, Alfons I va ser, certament, el primer governant català a dirigir-se, en termes polítics, als “bons homes de les ciutats i poblacions”. En adreçar-se a ells com a tals en la seva constitució de 1192, a més d'adreçar-se als prelats i als magnats, intentava obrir una nova via per donar remei al fracàs de la *celebris curia* (en les seves paraules) de 1190. Bisson assenyala que el preàmbul d'aquest diploma és preciós, ja que no només descriu aquella assemblea fallida i indica que els barons havien refusat d'una manera gairebé absoluta la costum de pau i treva en general; també situa aquest revés en el context de la llarga i elogiada història de la pau i treva i intenta redefinir l'essència d'aquesta tradició indiscutible.

ii) El Govern

Segons explica Bisson, aquesta acta de 1192 conté la primera menció existent a la *curia* (les corts) en referència a les assemblees de la pau. Per tant, mentre que els escrivans foren lents en adoptar aquesta terminologia, sembla que només es pot concloure que la politització de les consultes en grans corts, així denominades, també és anterior a Pere I, Jaume I i Pere II. Així mateix, aquesta pràctica marca també, d'una manera notable, els inicis del govern a Catalunya.

Quan Alfons I imposà la pau a tota Catalunya –“des de Salses a Tortosa i a Lleida”– virtualment redefiní la pau com un ordre públic territorial. Com a tal, constituïa un desafiament als pocs prínceps restants que no eren el comte-rei; per tant, no és cap casualitat que els comtes d'Urgell i Empúries afirmessin la seva independència publicant els seus estatuts propis de pau i treva (1187, 1189). Malgrat tot, la veritable novetat en aquests esdeveniments consistia en reclamar el que la pau i treva sempre havia estat a la Marca Hispànica: un intent de restaurar i, a la vegada, de remodelar l'ordre públic de la monarquia carolíngia i els seus poders delegats. Les terres de parla catalana havien esdevingut senyories al segle XI; i tots els poders –tant comtes com vescomtes i castells– eren senyors (domini) que exercien el seu poder afectivament, no oficialment; en tota la societat, la realitat del servei consistia en la fidelitat, no en la competència ni, encara menys, en la rendició de comptes.

En conseqüència, Bisson recalca que Catalunya no només era mancada de política quan Alfons I succeí el seu gran pare: tampoc no tenia govern. Tanmateix, a part de la seva reimposició de la pau i treva, Alfons intentava crear institucions de govern. Els seus cortesans dissenyaren un mecanisme de control fiscal mitjançant els quals els batlles dels dominis del comte rendien compte del seu servei d'una manera nova. A més, crearen un arxiu, de manera que es poguessin conservar precedents de la fidelitat dels castells; de fet, la insistència en controlar els castells esdevingué la principal manera del comte-rei de garantir la pau com a ordre públic.

No obstant això, el signe més significatiu que Alfons I intentava, per primer cop, governar en lloc de dominar –és a dir, que pretenia exercir el poder amb un propòsit social enlloc de fer-ho pel seu guany personal o familiar–, la prova més significativa d'un govern incipient, és l'assemblea de la pau i treva en si mateixa. Les grans convocatòries de 1173 i 1188 eren esforços manifestos per mobilitzar tota Catalunya per a un objectiu públic. És per això que els diplomes, tot i seguir sent estrictament les promulgacions del senyor-rei en la plantilla celebrativa, citada anteriorment, establia el dret a la col·laboració de tots els senyors-poders religiosos i seculares de Catalunya. En aquest sentit, els diplomes d'Alfons I no són menys indicatius d'un govern i d'un ordre públic revisats que els de Jaume I (1228) i Pere II (1283).

Així mateix, segons assenyala Bisson, el que sembla clar és que, abans de 1200, les convocatòries per la pau –també conegudes com corts o *curia*– són virtualment l'única institució de govern existent. Hi havia les vegueries i les batllies, és cert, però tradicionalment es tractava d'agències de senyoria patrimonial, explotacions en si mateixes; a més, el seu compromís amb el servei públic amb rendició de comptes seguia sent terriblement fràgil durant els temps d'Alfons I. Els seus esforços per instituir impostos per

la pau suscità una oposició ferotge. En totes les esferes de la vida, els interessos i les ambicions personals posaven en risc els compromisos públics, i els batlles i veguers seguien sent, més que representants públics, actors en procés de convertir-se en senyors. Cap al 1200, per expressar i aplicar objectius públics, no hi havia res excepte les grans corts. Les corts ja eren, sota Pere I (1196-1213), una institució més sòlida que les causes reial i baronial que integraven. Fins i tot quan l'ordre i la rendició de comptes oficials s'esfondraren durant el regnat de Pere, els precedents de mobilització de la justícia col·lectiva tenien la presència necessària per motivar els tutors que convocaren les grans corts inaugurals de Lleida l'any 1214.

iii) Adaptació a la senyoria

Bisson recorda com en l'apartat anterior, en què ha parlat de la política, de les corts i també del govern, ha subratllat que la pau i treva sorgí com una reacció contra la senyoria. Pot deduir-se d'aquest fet que la senyoria, com a forma de poder predominant, estava en retrocés a finals del segle XII?

En opinió de Bisson, la resposta és: no, ni de bon tros. Al contrari, qualsevol disposició a associar la senyoria en general amb la conducta dels mals cavallers i castlans s'invertí a partir de 1100, quan les aspiracions a la noblesa havien creat unes normes millors per a la dominació efectiva del poble. A més, els mateixos comtes de Barcelona i el comte-rei que cultivaren l'antiga pau i treva no eren menys delerosos de garantir-se seguidors per fidelitat –i fins i tot en homenatge i fidelitat– que d'imposar un ordre públic i burocràtic. Masses d'homes del baix poble, fins i tot pagesos, se sotmeteren a Alfons I en homenatge i fidelitat durant els seus últims anys.

Bisson posa de relleu un fet singular de la història. Dels prop de disset diplomes existents de pau i treva pertanyents al període que va de 1173 a 1235, només un de sol –la carta de Barbastre–, de 1192, es conserva en la seva forma original. Aquest fet es deu a que els pergamins originals eren radioactius (per dir-ho d'alguna manera): profundament vulnerables a la fúria intransigent dels homes contraris a la pau. Aquests originals normalment contenien les signatures escrites dels barons i els cavallers reunits; tanmateix, el que el rei volia no eren simplement testimonis o subscriptors, sinó adherents; volia les seves promeses jurades i espiritualment autoritzades; els seus juraments. Amb tota probabilitat, els diplomes de 1173 i 1188 es prepararen per ser portats a les ciutats i als castells de Catalunya, per a què els seus espais finals en blanc fossin emplenats amb les proves d'adhesió per escrit de tants barons i cavallers com fos possible. En el cas del de Vilafranca (1188), només hi trobem el compromís jurat del senyor-rei de defensar els estatuts, fet que fa preguntar-se si el document original a partir del qual es va fer la única còpia va tornar a Girona sense haver aconseguit cap més adhesió.

Per altra banda, Bisson destaca que de les còpies de diplomes de què es disposa, n'hi ha prou que incloquin llistes de juradors per poder entendre la naturalesa d'aquest fenomen. Els juraments a favor de la pau es remunten als primers temps de la pau i treva diocesana; eren elements de l'antic ordre públic. No obstant això, segons Bisson, es pot afirmar amb certa seguretat que a Catalunya el jurament de la pau s'assimilava al jura-

ment de fidelitat. Per als barons, rebutjar la pau en les “grans corts” del 1190 comportava, pràcticament, desafiar al seu senyor-rei. Així mateix, l’any 1214 el rei Jaume, com més tard recordà ell mateix, havia rebut juraments de fidelitat de tots els reunits a l’assemblea de Lleida; així ho recordava, tot i que els estatuts aprovats en aquella ocasió només fan referència al jurament de la pau i treva –enlloc del sotmetiment de vassallatge. A més, com assenyala Bisson, a mesura que la convocatòria de pau s’anà identificant amb la *curia* reial, l’exigència de juraments de ratificació esdevingué costum. L’any 1292, l’acta de les corts inaugurals de Jaume II no només enumerava una massa de notables amb els seus segells (signa); també afegia que aquests homes confirmaren els estatuts amb juraments a les mans del rei i que “fins i tot”, afirma, homenatjaren el senyor-rei “amb la boca i amb les mans”. La convergència de la submissió del vassallatge i del compromís públic jurat difícilment podia ser més completa.

En resum, el poder seguia exercint-se en el marc de la gran senyoria. La pau i treva, que havia esdevingut, amb els usatges, la llei consuetudinària de Catalunya, va fer poc (o no res) per promoure el comportament burocràtic, la competència en l’exercici del poder públic o la rendició de comptes. Els estatuts fins i tot es podien considerar un baluard per defensar els privilegis dels castlans que inicialment havien aconseguit d’Alfons I i Pere I. Es fa visible quelcom semblant a un govern, mentre que l’interès col·lectiu en la pau i l’estabilitat de l’emissió de moneda havien creat les corts com a escenari de confrontació política; tanmateix, es va fer que les corts i la pau que confirmaven s’adaptessin als hàbits de domini del senyor-rei.

4. Conclusions

Per acabar, Bisson recorda que durant els primers anys del segle XII els italians, quan observaven aquells comtats turbulents que s’estenien als dos costats dels Pirineus, sembla que van començar a denominar-los “terra de castlans”. Si aquesta etimologia és correcta, podem entendre per què els catalans convertiren la pau i treva en la seva primera i duradora llei territorial. Així mateix, Bisson comenta que quan intenta analitzar Catalunya des de fora, li venen al cap dos pensaments més sobre la rellevància comparativa de la seva història. En primer lloc, la pau i treva –com a institució original provocada per la multiplicació de cavallers sense títol i de castells sense més mitjans econòmics que l’explotació dels pagesos– es troba a tota la resta d’Europa excepte Anglaterra, la major part d’Espanya i gran part d’Itàlia; però només a Catalunya va perllongar-se més enllà de 1200. Al segle XIV, enlloc més no hi havia legislació que derivés tan visiblement de l’antiga pau i treva. Així mateix, a Catalunya aquesta tradició només durà perquè Alfons I la va fer reviure en un moment en què la crisi paneuropea de la senyoria dels castlans disminuïa a la resta de llocs. A més, la pau esdevingué llei territorial a Catalunya justament quan, a regions comparables com Anglaterra, Normandia i l’Illa de França, es publicaren les primeres recopilacions de costums generals. Al voltant del 1200, a Catalunya la pau i treva, juntament amb els Usatges de Barcelona, representava massa bé un consens cultural com per ser descartats. Semblava molt més fàcil copiar-la o revisar-la que tornar a començar de zero, i és per això que la pau i treva va sobreviure molt de temps com a model polític.

Malgrat tot, i aquest es el segon comentari que avança Bisson, la unicitat de la insistència dels catalans en la pau, quan s'analitza des d'una perspectiva comparada, es pot interpretar com accidental. L'impuls d'Alfons I en els anys 1170-90 responia a un desafiament, el mateix desafiament que afrontava qualsevol governant de la cristiandat durant aquells anys. A tot arreu, les elits castlanes estaven, per última vegada, amenaçant o infringint la pau dels camins i els camps, dels pagesos i les seves eines, del clergat, dels pelegrins i dels mercaders. Gairebé a tot arreu, els senyors-reis convocaven assemblees en què s'impulsava l'interès col·lectiu de la seguretat. L'any 1186 l'emperador Frederic Barba-roja imposà un estatut d'aquest tipus en una assemblea a Nuremberg. 1188 va ser el gran any en terres hispàniques. A principis d'aquest any Alfons II d'Aragó promulgà constitucions de pau a Osca, un esdeveniment de màxima importància que ofereix una perspectiva més àmplia sobre el seu esforç per fer el mateix a Girona, probablement unes quantes setmanes més tard. Així mateix, al juliol, Alfons IX de Lleó va fer quelcom de molt similar, amb resultats en els anys següents que, en gran mesura com a Catalunya, marcaren el remei a la violència com una causa reialista que virtualment creava les corts com a assemblea política. El 1192, el rei Sanç VI va proscriure la violència a Navarra; l'any 1195 tots els anglesos van ser responsabilitzats, sota jurament de mantenir la pau; i el 1198 el rei Ricard Cor de Lleó imposà un estatut de pau a la regió de Bordeus. Els reis i els regnes tampoc eren els únics actors i escenaris d'accions d'aquest tipus. Al sud de França, a partir aproximadament de 1170 la majoria de bisbes cobraven impostos per la pau, la qual cosa requeria d'uns mecanismes de consulta i d'aplicació que van conduir a experiments de representació al Carcí i al Gavaldà, i fins i tot a la gènesi d'unes "corts generals" a l'Agenès.

Finalment, Bisson conclou que la "crisi de Catalunya", pel que fa al seu interès com a impuls per a la pau i treva en aquest país, va ser simplement un episodi més en una crisi de senyoria que assolà tota Europa, precisament del tipus de senyoria castlana que havia proliferat des del segle XI. Enric II d'Anglaterra (1154-89) inicià el seu regnat atacant els castlans deslleials i prenent-los els castells. A França, Felip August (1180-1223) va fer quelcom de molt semblant al llarg del seu regnat. Tanmateix, la senyoria funcionava d'una manera diversa en terres europees, i a Catalunya, al cap i a la fi, tenia un caràcter diferenciat. Els seus excessos, la major part dels quals eren desconeguts a França i Anglaterra, foren contrarestats per una pacificació d'una fertilitat singular. A Catalunya, la pau i treva no només esdevingué llei territorial; tal com s'invocà i fou qüestionada, va donar lloc al govern, a la vida política i a les Corts de Catalunya.

DEBAT

En el torn del debat es pregunta al professor Bisson sobre l'origen de la inspiració d'Alfons I en la seva contribució a la construcció d'un model de govern del territori català; en un moment en que es podria dir que es transita d'una època en que existeix poder sense govern, cap a una època en que el govern intenta controlar el poder. En aquest sentit, es qüestiona sobre quin és el llegat que hereta Alfons I i quin és el paper que haurien pogut jugar els "intel·lectuals" de l'època, en aquell moment els homes d'Església.

Bisson insisteix en la idea que és la “crisi catalana” i la multiplicació de castells i castlans a partir del segle XI sense límits territorials als seus poders, el factor desencadenant més important en la transició del model. En efecte, la crisi, crea una nova situació davant la qual Alfons I, sense ser-ne conscient, busca aliances tàctiques amb part del clergat, no amb la majoria dels homes d’Església ja que bona part dels mateixos són germans i parents dels castlans. La novetat de l’època rau, fonamentalment, en la cerca persuasiva d’una causa comuna, un propòsit públic i social compartit.

4.1. LES INSTITUCIONES DE PAU MEDIEVALS EN PERSPECTIVA

La primera sessió de les Jornades se centra en la contribució de les institucions de pau medievals a la construcció de pau als nostres dies. En aquest sentit, la sessió s'articula al voltant de dues ponències de dos reconeguts medievalistes que analitzen les institucions de Pau i Treva en el context en que s'originen, i una ponència a càrrec del director de les Jornades que busca els punts entre aquesta experiència i els reptes de la construcció de pau en les societats contemporànies.

Jaume Saura modera la sessió sobre institucions de pau medievals en perspectiva i recalca la importància de les institucions històriques medievals per a aportar llum i lliçons apreses als reptes de les societats actuals, i les situacions de crisi i conflictes als que han de fer front. A l'hora d'introduir els ponents de la taula comenta que Albert Reche substitueix a José Enrique Ruiz-Doménec que no ha pogut assistir a les Jornades ja que ha estat guardonat amb la càtedra Edmundo O Gorman.

PRESENTACIONS GENERALS

Fer les paus i resoldre conflictes a la Catalunya medieval: una visió de conjunt

Josep Maria Salrach i Marès

Membre de l'Institut d'Estudis Catalans, professor emèrit de la Universitat Pompeu Fabra.

Josep Salrach clarifica que els conflictes que examinarà en la seva ponència atenyen als de l'època medieval catalana dels segles IX-XII. Per a fer-ho, assenyala que cal precisar les tipologies de conflictes i distingeix entre conflictes interns i externs. Els interns són aquells que van enfrontar a la pròpia societat catalana, mentre que els externs es van donar entre catalans i musulmans veïns, i entre catalans i cristians veïns.

Comença revisant els conflictes externs amb els musulmans veïns que tenien la seva gènesi en el fet que els cristians entenien que els adeptes de l'Islam havien envaït un

territori que pertanyia de segles a la Cristiandat i havien sotmès al seu domini els cristians que hi vivien. Per tant, la missió del bon rei cristià i els seus guerrers era alliberar la terra abans cristiana. Segons Salrach, el motor que explicava aquests conflictes és l'antagonisme religiós i etno-cultural, i, emparant-se en la legitimació religiosa d'aquest antagonisme, els guerrers cristians consideraven una acció meritòria a ulls de Déu vessar la sang de l'infidel. Conseqüentment, el conflicte amb l'Islam, concebut com una guerra contra el mal, només es podia resoldre amb l'eliminació física o presencial de l'enemic i l'ocupació del seu territori, que així retornava a la Cristiandat. Tota la resta, és a dir, paus, treves, règim de les paries i capitulacions pactades, que van portar a experiències curtes o llargues de convivència entre cristians i musulmans, van ser solucions transitòries i, de fet, males solucions perquè generalment van comportar el tractament discriminatori d'una de les parts, la més feble.

Segons Salrach, l'antagonisme religiós era el principal motor del conflicte, i el que conferia legitimitat a l'acció, però els combatents també actuaven per altres motius i buscaven satisfer altres objectius. L'obtenció dels béns i riqueses de l'enemic, i de les rendes que se'n podien obtenir, era l'altre gran objectiu que es perseguia amb el conflicte, un objectiu menys explícit, però no menys real. Segons el ponent però, no tot es reduïa a l'ambició de més poder i riquesa. Segons la seva opinió existeix una explicació més poderosa: les societats bàsicament agràries, sense el suport d'una indústria dinàmica, com eren les medievals, experimentaven, en créixer demogràficament, una tendència al rendiment decreixent que les impel·lia cap a la pobresa i cap a una major desigualtat. La violència esdevenia llavors un fet endèmic del teixit social, i empenyia la societat a trobar una sortida exterior que el fet religiós potenciava i canalitzava. La guerra, doncs, naixia de l'antagonisme religiós i l'afany de renda dels poderosos, però també de la incapacitat del sistema social de crear les condicions materials necessàries per edificar un clima de pau més durador.

Pel que fa als conflictes amb els veïns cristians, Salrach explica que no eren conflictes de caire religiós, i tampoc conflictes per qüestions materials directes, sinó que quasi sempre es tractava de conflictes pel poder. En aquesta tipologia de conflictes, el poble en resta al marge ja que en el desenllaç no en queda afectat territorialment - no hi ha expulsió de pobladors, confiscacions massives de terres, trasllats de població ni operacions de colonització. Es tractava, més aviat, de conflictes entre aristocràcies que es fan la guerra per aconseguir posicions de poder i de govern que els permetin ampliar la seva base política i material: dominar més terres i obtenir més rendes. En cert sentit, segons exposa Salrach, la guerra entre prínceps cristians aspira a construir la pau, una pau duradora. Les guerres entre prínceps feudals sovint s'interrompen per negociacions que porten a treves temporals i que poden desembocar en paus duradores. Els prínceps medievals comparteixen costums, creences, cultura i sistema de valors, fet que els feia estar preparats tant per fer-se la guerra com per entendre's.

Per fer la pau en conflictes entre prínceps feudals se seguïen pràctiques llargament assajades en conflictes interns, més casolanes: la paraula donada i el compromís escrit eren essencials. Salrach remarca que a les paus entre els cristians, l'Església hi posava el ritual, l'art de l'escriptura, la simbologia, el vincle amb el sagrat, i els bons oficis dels seus homes experts en dret, que predicaven la pau entre cristians, i fomentaven

l'amistat i familiaritat entre prínceps cristians. Així, el corol·lari de tota pau entre cristians era quasi sempre compromisos matrimonials entre membres de les parts en conflicte. Les garanties donades en forma de castells i hostatges, el valor dels quals es traduïa en diners, avalaven la continuïtat de les treves i la solidesa de les paus.

Salrach explica, però, que en aquest període les paus no són duradores i afirma que l'encadenament de guerres i paus és un fenomen de civilització, propi del feudalisme, sistema de sobirania compartides i mútuament limitades, on el poder està molt atomitzat i no existeix un ordre superior que imposi per la força un ordre polític que impedeixi o dificulti els conflictes interns. L'Església, única instància supraestatal, té la voluntat però no la força i els mitjans militars per fer-ho. En conseqüència, Salrach conclou que aquesta estructura política genera una civilització que rendeix culte al conflicte i el sublima, i reposa en una base econòmica que necessita de la guerra i conquesta de territoris per evitar les crisis recurrents o superar-les.

Pel que fa als conflictes interns, segons explica el ponent, la documentació dels segles IX-XII permet parlar de: conflictes verticals, que bàsicament enfrontaven senyors i pagesos; i conflictes horitzontals que concernien les disputes dels poderosos entre ells.

Quant als conflictes entre senyors i pagesos, com quasi tots en època carolíngia, acaben davant dels tribunals, i tenen pocs ensenyaments que oferir a les futures paus feudals. Tret d'algunes excepcions, els pagesos perden els plets i també els drets que pretenien defensar. Aquesta llei discriminatòria els obligava llavors a renunciar públicament als seus drets. La justícia d'aquesta primera època, doncs, tendia a donar la raó a un i treure-la a l'altre.

Després d'això hi ha un període de transició en la justícia i les formes de resolució de conflictes, que ocupa els primers decennis del segle XI, que es caracteritzen per: d'una banda, la continuació de l'antiga justícia, amb una pràctica judicial de certs jutges molt fidels a la tradició; i, de l'altra, noves formes d'arranjament que es posen en pràctica. Segons assenyala Salrach, en el període del primer feudalisme, la negociació i el pacte tendeixen a ser la fórmula de resoldre el conflicte. Violència, negociació i pacte, ocupen generalment el lloc de la justícia pública, i es converteixen en elements organitzadors i reguladors de la vida social, sobretot en les relacions entre poderosos.

En aquest moment sembla que els homes van preferir resoldre els seus conflictes fòra dels tribunals per negociació directa. Els cartularis i diplomataris d'aquests segles van plens de *definitiones*, documents de renúncia de drets que els segles IX i X eren el resultat habitual dels judicis, però que ara semblen més generalment el resultat de negociacions i compromisos, que posen fi a conflictes. En aquest període, moltes *definitiones* contenen una compensació econòmica per la renúncia al bé disputat, una mena de "vendes" de drets. En altres, ja a finals del segle XI i durant el XII, els *definitores* s'autoanomenen *pacificadores* donant a entendre que la renúncia a un dret dóna lloc a la pau. Segons afirma Salrach, és l'Església, introductora de la Pau i Treva, la que impulsa aquest canvi d'esperit.

Aquest fet s'explica, seguint l'argumentació de Salrach, pel fet que l'Església està immersa en el conflicte més important d'aquests segles, el que l'enfronta de forma recur-

rent amb la noblesa. És un conflicte per la possessió de les esglésies, els delmes i les herències, i un conflicte per la independència de l'Església respecte dels poders seculars. Des d'aquest punt de vista, es comprèn que l'Església, a mesura que la justícia perdia pes com a instància per a la resolució de conflictes, s'involucrés en la recerca de fórmules d'arranjament de conflictes i en la creació d'un clima de pau.

Per acabar, Salrach explica que durant els darrers decennis del segle XII va començar una nova transició en les formes de resolució de conflictes a Catalunya, aquesta vegada cap a la restauració del procés judicial en el marc de la monarquia feudal, una evolució que cristal·litzà el segle XIII. Va ser un retorn a la justícia institucionalitzada i regulada des de dalt, modelada per les institucions superiors de la monarquia feudal, el rei i les assemblees polítiques. Una justícia més professionalitzada que l'anterior, que, com la pre-feudal, retorna a l'àmbit públic. En aquest període, els conflictes que les armes no podien resoldre podien arranjar-se davant dels tribunals, però l'herència del període anterior feia que també s'arrangessin mitjançant l'arbitratge, la negociació i el compromís.

Salrach conclou que resoldre conflictes interns de la pròpia societat davant de tribunals de justícia necessitava d'un sistema polític fiable. Aquests supòsits més o menys es donaven en els segles IX i X, en temps dels carolingis i dels seus epígons, i a partir de finals del segle XII i durant el XIII, amb la monarquia feudal. Entremig, en els conflictes entre poderosos dels segles XI i XII, els litigants de la noblesa no confien en una autoritat superior. D'aquí que busquin formes alternatives de resolució de conflictes basades en la negociació, el pacte i el compromís, que, donada la situació, l'Església potser els va ajudar a trobar.

Pax Dei i les seves circumstàncies

José Enrique Ruiz-Doménec

Director de l'Institut d'Estudis Medievals de la Universitat Autònoma de Barcelona (presentat per Albert Reche, professor de l'Institut d'Estudis Medievals)

El ponent fa una reflexió sobre les circumstàncies en les que es desenvolupa "la Pau de Déu". Parteix de la teoria plantejada per George Duby segons la qual la pau de Déu s'entén com un pal·liatiu que va substituir a la Pau del Rei: el rei estava massa lluny i era massa dèbil per assegurar la pau en un territori, per això els bisbes al sud del Loire van prendre la iniciativa d'organitzar assemblees per exigir als *potentes* que respectessin als *pauperes*. Fins i tot els menyspreats i oprimits tenien recer en aquest nou ordre que aviat es va estendre, allà on es feien reunions a camp obert, on segons la tradició els camperols havien celebrat les seves reunions en qualitat d'homes lliures.

Albert Reche destaca que els historiadors han coincidit amb els plantejaments de Duby quan afirmen que l'ordre que van impulsar va ser una decisió oportuna per una època

en la qual s'esfondraven els imperis i sorgia una nova forma de poder per substituir-los, una època en la qual la demografia de la societat camperola es va veure alterada tan dràsticament que les maneres d'equilibrar-la del passat no tenien cap sentit. En aquesta difícil cruïlla, va ser especialment rellevant la resposta dels governants dels castells al moviment de la *Pax Dei*. Quan la majoria dels camperols eren d'origen lliure, les assemblees tenien com a objectiu dirimir les tensions entre els iguals; però l'adscripció d'aquestes comunitats camperoles a un districte, a un feu, obligava a comptar amb els governants dels castells si es volia obtenir algun resultat. En conseqüència, la *Pax Dei* va afrontar les guerres de la història, vinculades al desenvolupament del feudalisme.

En aquest context, explica Reche, els bisbes que fomentaven la *Pax Dei* es van adonar del risc i van optar per convertir el moviment assembleari en religió, i el van vincular al culte de les relíquies. La *Pax Dei* és la institució que millor exposa el desig de l'església de cristianitzar a la societat. En efecte, en pocs anys, la *militia* (els guerrers) es va convertir en un concepte despectiu, proper al de la *malitia*: se la va jutjar com una pràctica contrària a la pau, una pràctica violenta, desaprensiva, antisocial. La majoria es van sentir intimidats per les sancions aprovades en les assemblees de pau, i van dubtar en utilitzar les armes sense el consentiment explícit dels bisbes.

Segons argumenta Reche, els guerrers venien d'una tradició en que el bé pel qual lluitaven era per accedir a una vida més plena, un tros de terra, un feu, tenien en la ment l'esperança d'un matrimoni feliç, o el somni d'un càrrec a la cort. En lloc d'això, els bisbes oferien des de les assemblees alguna cosa que millorés la seva naturalesa, els van prometre la salvació de la seva ànima a canvi de temperar els seus instints. La doctrina dels bisbes estava barrejada amb una poderosa pastoral i constituïa una dura rèplica a l'àrid comportament dels homes vestits de ferro; al capdavant, es tractava de l'expressió d'una lluita per convertir el món conforme a les lleis divines, projectant una llum nova i sagrada sobre dues coses molt importants en aquell temps: el matrimoni i el sentit de la guerra. El rebuig d'alguns nobles d'aquestes idees es valorava amb un allunyament dels valors morals del cristianisme. L'interès dels bisbes en fixar els graus de consanguinitat permesos en un enllaç matrimonial era l'expressió d'una lluita política.

Però, com assenyala Reche, l'enorme desacord entre els bisbes i els nobles feudals partia del fet que per a la noblesa del segle XI, la guerra era "una raó de viure". Els nobles feudals se sentien fascinats per una pràctica social que sostenia el seu sentit del món, però notaven que els bisbes la depreciaven; i els camperols estaven d'acord amb ells. Aquest és el conflicte que apareix darrere del moviment de la *Pax Dei*. Molts van pensar que podia existir una sortida dins del món de la religió, i que l'Església la trobaria -al final ho va fer promovent l'ideal de la creuada-, però això no va ser suficient per assegurar els ànims.

En aquest sentit, Reche explica que els guerrers van ser per als bisbes el subjecte ideal de les seves diatribes contra la violència. En la tradició feudal els guerrers necessitaven de l'homenatge que legitimés el seu honor, moltes vegades acompanyat d'un matrimoni amb filles de senyors feudals. Això no era una moral bíblica, era una moral pràctica: els nobles van trobar una manera de viure en el seu món, sense estar atents al món del Més Enllà. Segons adverteix Reche, la *Pax Dei* representa la deslegitimació d'aquesta trobada entre homes.

En efecte, els bisbes exigeixen que els guerrers s'agenollin davant les relíquies i prestin un jurament idèntic davant l'altar del qual feien davant del senyor feudal. El jurament davant les relíquies tenia la seva recompensa; però no només en el Més Enllà; també en la vida terrenal. Els guerrers que ho feien es convertien en cavallers gràcies a la influència dels bisbes. Aquest fet els va donar un principi de distinció: la divisió entre els cavallers i servents, entre els que portaven una espasa i els que porten una aixada. Aquest codi compartit va funcionar com un pacte: sota l'atenta mirada de l'Església, els nobles feudals van fer la guerra mentre respectaven la *Pax Dei*.

El valor i interès de les institucions de pau catalanes al segle XXI. Una relectura a partir d'un Programa de Pau (Nacions Unides, 1992)

Rafael Grasa i Hernández
President de l'ICIP

Rafael Grasa fa una reflexió sobre l'interès que poden tenir institucions medievals com la Pau de Déu, la Treva de Déu i les institucions comercials en la manera de resoldre els conflictes en l'actualitat. La idea subjacent d'aquesta contribució és que la pau es construeix. En concret, apunta a sis idees bàsiques que poden recollir aquesta contribució.

1. Les institucions medievals de pau catalanes s'han de posar en context, formen part d'un moviment més genèric de la Pau del Rei i de mecanismes substitució d'aquesta Pau del Rei que té diferents expressions en l'Europa feudal. La importància d'aquestes institucions, però, és la seva capacitat d'adaptació al context, de donar resposta a les noves expressions de violència resultants de la proliferació del noves senyories i les noves formes de dominació que es donen a la Catalunya feudal. Aquesta naturalesa adaptativa de les institucions és especialment rellevant per a fenòmens tant actuals com els nous rostres de la violència.
2. Les institucions de Pau i Treva esdevenen institucions innovadores en el context en el que es desenvolupen pel seu origen popular. En efecte, la importància de Pau i Treva és que va més enllà del que queda del sistema carolingi, que com la pau germànica, s'imposava des de dalt, i era garantit mitjançant la força.
3. Les institucions de Pau i Treva mantenen una evident continuïtat al llarg de l'edat mitjana, fins al punt que poden registrar-se més de 30 constitucions o assemblees. Aquesta idea de moviment popular que es manté, opera com un moviment polític.
4. La rellevància interna d'aquestes institucions posa de relleu la importància de la pau com a institució social. L'experiència de Pau i Treva il·lustra a la perfecció situacions en que poden existir formes de governança sense l'existència d'un govern formal: la posada en funcionament de mecanismes exitosos de resolució de conflictes en un context de governança sense govern basats en la persuasió, el pacte, etc. es relacionen amb aquesta idea d'institucions socials.

5. La rellevància externa d'aquestes institucions com a mecanismes de recerca de seguretat col·lectiva.

6. Les institucions comercials són claus en la resolució de conflictes i l'establiment de paus. A propòsit d'això, Grasa proposa revisar les tres teories clàssiques sobre el comerç en aquest àmbit: i) l'apertura comercial entre societats incrementa els costos d'oportunitat de fer la guerra entre elles; ii) les institucions comercials informen sobre les societats, i la informació actua en molts casos com a desincentiu per a fer la guerra; iii) el comerç i les institucions comercials són fonts generadores de contactes, relacions de confiança i ponts de comunicació.

Grasa resumeix, tot seguit, la contribució d'un programa de pau com el de Boutros Boutros-Ghali. Recorda el moment en que emergeix el programa, en el marc dels canvis resultants del final de la Guerra Freda i el moment en que es parla d'un dividend de la pau, en què s'espera que puguin drenar-se recursos de guerra dirigits a la pau. Aquest és l'escenari en que s'espera que la Carta de Nacions Unides pugui funcionar de manera efectiva. En aquest context, es dona un fet inèdit, una Assemblea política d'Alt nivell, el gener de 1992, a nivell de caps d'Estat i de Govern impulsada per EEUU, de la que n'emergeix el mandat d'elaborar un informe orientat a reforçar la capacitat de Nacions Unides per la diplomàcia preventiva, l'establiment de la pau i el manteniment de la pau.

D'aquest informe cal destacar tres idees, en opinió de Grasa: i) que cal reforçar la idea de diplomàcia preventiva, ii) s'estableix la possibilitat que hi hagin operacions de manteniment de la pau sense consentiment de les parts, i, iii) la idea de construcció i consolidació de la pau, que cal crear institucions, i per tant, la convergència creixent entre les agendes de pau, de seguretat, de drets humans i de desenvolupament. A partir d'aquell moment entra en agenda la idea d'un esquema de resolució de conflictes que és el que s'ha anomenat pejorativament com el Consens Liberal sobre la Construcció de la Pau.

L'element clau que vol recollir Grasa en aquest punt és que, en aquest context, Boutros Boutros-Ghali ha de fer front a les noves expressions de conflictes resultants del final de la Guerra Freda: la nova conflictivitat armada ja no és externa sinó interna; i apareixen nous rostres de la violència. Per a exemplificar-ho, menciona que segons un informe publicat recentment només un de cada deu casos de violència homicida es deu a un acte de violència intencional política. Per tant, cal revisar els mecanismes per a donar resposta a aquests nous rostres de la violència. I és en aquest sentit, en el que les institucions medievals catalanes poden resultar inspiradores. Vinculat a això, Grasa avança sis lliçons per a treballar en un futur.

1. Les institucions de pau medievals poden entendre's, majoritàriament, com mecanismes de pau negativa, instruments per a evitar la violència. Això no obsta a que funcionin com a bons instruments d'estructuració social. Operen, doncs, com a recordatori de que cal regular políticament i jurídicament les formes de violència. Aquest recordatori és extrapolable als reptes derivats de les noves formes de violència.

2. La importància del paper de la societat civil, de les bases, dels moviments populars, o de les interrelacions públic-privat –en terminologia més actual. L'exemple actual de la diplomàcia multinivell és molt il·lustratiu al respecte.

3. Les regles, les normes, creen formes de gestió i de resolució dels litigis. Les regles, les institucions són part de la pau i són tant importants com les polítiques públiques, quan funcionen- i es recolza en la cita de Wallenstein. Les institucions de pau medievals catalanes, sense vocació d'universalitat, contribueixen a la resolució de litigis i conflictes particulars.

4. La pau exigeix sistemes polítics, socials i culturals de gestió de les diferències. I en aquest punt encara queda molt camí per recórrer.

5. Cal fer una revisió dels conceptes, a la llum de l'experiència de les institucions de pau catalanes, com el concepte d'anarquia, governança, etc.

6. Finalment, i per a concloure, Grasa avança una reflexió a propòsit del treball polèmic de Samuel Huntington sobre el xoc entre civilitzacions, i destaca la importància dels mecanismes de resolució de conflictes en clau religiosa i cultural. En aquest sentit, també es poden extreure moltes lliçons de les institucions de pau medieval catalanes i concloure que les institucions de pau són una forma de canviar el poder distributiu en poder integratiu.

DEBAT

En el torn de debat s'obre una discussió al voltant del paper que va jugar l'Església en les institucions de pau medievals i sobre quines van ser les seves motivacions i els interessos que defensava. En aquest sentit, algunes veus relativitzen l'origen popular de la Pau de Déu vinculant-ho a la idea que la major part dels homes d'Església procedien de famílies aristòcrates; d'altres alerten que l'interès de l'Església per a protegir al poble va ser per a garantir que el territori generés riquesa i que, per tant, el que realment volia protegir l'Església era el rendiment de la terra. Altres veus, en canvi, defensen que existeixen moltes evidències per afirmar que l'Església de les Sagreres va protegir els interessos del poble.

En qualsevol cas, entre els participants es recull una opinió força compartida en relació a les contradiccions internes que vivia l'Església com a institució. Si bé els abats, bisbes o priors estaven més directament compromesos amb la promoció dels valors cristians entre el poble, el papat, lluny de posar-se al costat del clergat local, hi entra en conflicte ja que està més interessat en les creuades. Això porta a que algun dels participants conclouï que es dona una relació complexa entre l'Església, la pau i la guerra, que queda perfectament exemplificada en el fet que és la pròpia Església qui promou la figura del cavaller i la idea segons la qual es pot fer la guerra i alhora ser un bon cristià.

4.2. PAU I TREVA: IMPACTES SOCIALS, ECONÒMICS, POLÍTICS I JURÍDICS

La segona sessió indaga sobre els impactes socials, econòmics, polítics i jurídics de les institucions de Pau i Treva en el context en que es desenvolupen i les lliçons que se'n pot extreure per al dret internacional actual. Amb aquest objectiu, la sessió compta amb la participació de dos experts medievalistes i un expert en dret internacional.

Eulàlia Pascual modera aquesta sessió i insisteix en la importància de la reflexió que seguirà a la llum de l'actual ressorgiment de moviments socials de defensa de la pau i els drets humans. En aquest sentit, confia en que les ponències siguin una contribució més a les noves perspectives de pau sobre el nostre passat i present.

PRESENTACIONS GENERALS

Pau i Treva: l'origen de les Corts catalanes

Gener Gonzalvo i Bou

Tècnic superior arxiver de l'Arxiu Històric de Tarragona

Gener Gonzalvo inicia la seva ponència amb una reflexió al voltant de les diferències històriques entre Catalunya i Castella, per a referir-se a un conflicte molt present en l'actualitat. Per a fer-ho, identifica una sèrie de trets definitoris d'una i l'altra realitat i els exposa i contraposa de forma sintètica.

En referència a la realitat catalana, Gonzalvo destaca: la defensa popular i pública de la pau, el fort component pactista i negociador, la seva naturalesa marítima i comercial, la importància del món urbà, etc. En contraposició, identifica alguns trets distintius de Castella: un model econòmic més agrari, amb un sistema que incorporava institucions autoritàries com la Santa Inquisició, unes corts que a la pràctica no existien a l'estar supeditades als decrets reials, etc. Segons Gonzalvo, les trajectòries històriques diferents ajuden a explicar part dels conflictes actuals entre ambdues realitats.

Després d'una breu referència als possibles orígens històrics del conflicte entre castellans i catalans, la intervenció de Gonzalvo es concentra en revisar l'evolució de les institucions de Pau i Treva i la seva confluència cap a l'origen a les Corts catalanes. Es remunta al moment de la decadència de l'autoritat imperial carolíngia i la irrupció de la violència del nou sistema feudal, i explica com en aquest context, van sorgir les reunions dels clergues reformats, les primeres assemblees, per a defensar els interessos dels indefensos.

Gonzalvo explica que el renascut poder laic comença a interessar-se per la institució, perquè hi veu un protagonisme comtal, i una eina que pot ser eficaç com a implantació

del poder públic. Aquesta tendència, amb el pas del temps, anirà augmentant fins a araconar totalment als bisbes fundadors. El poder públic català, segons Gonzalvo, reneix amb Ramón Berenguer I, que és qui protagonitza la primera intervenció de poder públic a la Pau i Treva, primer signe de sobirania.

No és fins el mandat del comte-rei Alfons I, però, que la Pau del Rei és plenament instaurada a Catalunya. Alfons I capgira la institució de Pau i se l'apropia, per mantenir el control de l'ordre públic - la pau als mercats, a les ciutats, als camins, etc. La Pau i Treva de Fondarella és explícita en el seu preàmbul quan estableix que “el príncep ha de frenar la guerra i promoure la pau car pertany al príncep tant les coses divines com les humanes”. A Fondarella, a més, s'estableix que la institució de Pau i Treva s'ha d'estendre a tot el domini territorial del rei –de Salses fins a Tortosa i Lleida. D'aquí que pugui parlar-se de la mateixa com una pau estrictament catalana. Ja en aquesta assemblea de Fondarella es respira un ambient de pactisme que serà fonamental per a les futures corts.

Finalment, Gonzalvo es refereix a la culminació d'aquest procés durant el govern de Jaume I en què les reunions de la Cúria reial i les assemblees de Pau i Treva van constituir el que serien les Corts Generals de Catalunya. En aquell moment, els estaments de viles i ciutats s'incorporen oficialment a les assemblees, que amb el braç militar i el braç eclesiàstic formen l'estructura de la cort general. La culminació d'aquestes grans assemblees és la de Barcelona de 1228, de la que el *Libre dels Feyts* proporciona detalls i evidències. En aquesta assemblea, la pau promulgada venia a ser la pacificació prèvia de Catalunya abans d'emprendre l'acció armada contra els musulmans mallorquins. Tal com en el cas de l'assemblea de Tarragona, de 1235, que va suposar la pacificació prèvia de Catalunya abans de la conquesta de terres valencianes.

Els paisatges de la pau. Les sagreres de la Catalunya Vella (segles XI i XII)

Victor Farías i Zurita

Professor d'Història Medieval de la Universitat Pompeu Fabra

Víctor Farías analitza la institució de Pau i Treva a partir del seu impacte en el territori, concretament en les Sagreres. En la seva exposició analitza l'impacte de la institució al voltant de tres eixos: l'anàlisi dels assentaments, l'anàlisi de la pau, i l'anàlisi dels poders. Finalment avança algunes reflexions sobre la naturalesa més o menys transformadora de la institució.

En quant al primer eix d'anàlisi, Farías adverteix que les *sagreres* –els assentaments eclesials que es van construir en el perímetre de protecció al voltant de l'Església en el que cap cristià podia atemptar contra un altre cristià- van ser un fenomen que apareix entre el 1020 i el 1050, però que la veritable difusió es dona entre mitjan segle XI i mit-

jan segle XII. Respecte als efectes en la redistribució de la població, es va aprofitar la xarxa eclesial que ja existia i va donar lloc a assentaments amb funcions molt específiques. Farías adverteix que el fenomen va implicar una petita proporció de la població, i per tant, cal parlar d'un impacte limitat. A més, explica que es va donar en un tipus d'hàbitat de planura, i que regionalment es concentrava en les comarques interiors de la Catalunya Vella.

Pel que fa al segon eix d'anàlisi, el ponent contextualitza el fenomen de les *sagres* en un moment en què la Catalunya Vella està vivint una crisi política profunda, i un moment en què es viu un procés de feudalització de la societat catalana. Segons Farías, la implantació i consolidació del nou règim, això que s'ha anomenat revolució feudal, no va excloure, tanmateix, una restauració del poder comtal tot i que dins d'un marc social i polític radicalment transformat. Un important factor en la restauració del poder comtal va ser l'aliança que es va establir entre aquest i l'Església, específicament els bisbes. El fruit més rellevant d'aquesta aliança va ser la implantació de la Pau i Treva als comtats catalans, fet que acabaria per imposar uns límits certament estrictes a la violència que havia permès la instal·lació d'una senyoria que Thomas N. Bisson ha definit com explotativa.

En opinió de Farías, tot i que fins a principis del segle XI es pugui parlar d'una institució de Pau i Treva popular, en una segona fase, el *populus* és substituït pel poder comtal i, per tant, es tracta d'una institució que s'articula al voltant d'una col·laboració entre bisbes i comtes. A la segona fase, la direcció del moviment va continuar en mans dels bisbes i l'assistència dels comtes catalans a les assemblees es va convertir en una pràctica habitual. La col·laboració entre les jerarquies episcopals i els comtes catalans es va iniciar, doncs, amb les assemblees dels anys seixanta.

En relació al tercer eix d'anàlisi, el que fa referència a la titularitat del poder, Farías assenyala que els titulars de la pau són el bisbe i la justícia episcopal, que atribueix als bisbes castigar els sacrilegis i el trencament de la treva. D'aquesta manera, la Pau i Treva va quedar assegurada, almenys en un principi, per una justícia episcopal autònoma, formalment dissociada del tradicional poder judicial vinculat a l'autoritat comtal i els seus tribunals. No obstant això, Farías argumenta que el paper que atorga Pau i Treva als bisbes prolonga unes funcions de tradició carolíngia, que ja atorgaven als bisbes les funcions de "comissaris" de la seguretat pública- essent una mena de funcionaris de l'imperi franc. La innovació de Pau i Treva, respecte a model anterior, fou la configuració d'una justícia episcopal que no per ser autònoma va perdre la seva dimensió pública.

Finalment, el ponent tanca la seva intervenció amb una reflexió sobre el grau d'innovació que suposa la institució de Pau i Treva en el seu moment. En aquest sentit, segons Farías, Pau i Treva esdevé l'articulació d'una associació entre comtes i bisbes per a mantenir els seus privilegis en una etapa convulsa, i per tant, és una expressió de la voluntat de preservar els interessos d'aquests actors socials en un moment de canvi. En conseqüència, Farías qüestiona la naturalesa revolucionària de la institució i més aviat la defineix com un moviment de restauració d'un ordre conservador, i és precisament aquest fet el que explica que sigui tant resistent al fenomen de la senyorització.

David Bondia i Garcoia

Professor titular de Dret Internacional Públic de la Universitat de Barcelona

David Bondia fa una reflexió en clau humanista de la contribució de les institucions de pau medievals a la societat internacional i el dret internacional actuals. Per a fer-ho, explicita que el punt del que parteix suposa reconèixer que la pau existeix abans de Westfàlia, i que, per tant, el dret internacional existeix abans de la creació dels Estats-Nació. En paraules del ponent, aquesta constatació podria resumir-se amb l'afirmació següent: on hi ha societat hi ha dret.

La seva reflexió, per tant, parteix d'una concepció del dret que reconeix la naturalesa tridimensional del dret: com a realitat social, com a ordenament jurídic, i també com a sistema de valors. Per tant, el dret és un condicionant de la societat, i a la vegada, n'és un producte.

A partir d'aquest punt de partida, el ponent identifica aquells elements més significatius en els que les institucions de pau medieval poden tenir una plasmació general, i també, concreta per al dret internacional actual.

Pel que fa a la plasmació general, Bondia remarca que la història del món tendeix a explicar-se a partir dels conflictes i que caldria capgirar la perspectiva i començar a pensar i a parlar de la pau en positiu, no només com a negació del conflicte. En aquest sentit, es tractaria de transitar cap a la cooperació en seguretat, deixar de posar el focus en la guerra i posar-lo en la no violència, i deixar de posar el focus en els estats per posar-lo en l'èsser humà.

Pel que fa a la plasmació concreta, Bondia destaca que la institució de la Pau del Rei és un exercici de protecció jurídica que s'amplia de la persona del sobirà i adquireix caràcter territorial. La Pau de Déu, al seu torn, al marge de les motivacions que guien a l'Església, garanteix drets sobre les persones. Així, el dret eclesiàstic, amb la definició d'un perímetre de protecció jurídica no és tant diferent a la protecció diplomàtica que opera al subcontinent llatinoamericà.

Aquesta és una idea interessant a rescatar per al dret internacional actual, en el sentit de que qui dona sentit als estats i als territoris són les persones que viuen en el seu interior. En opinió del ponent, aquesta idea esdevé una lliçó important per als internacionalistes.

Bondia considera també interessant revisar els conceptes d'anarquia i desordre en els dos contextos, medieval i actual. La idea de que en el sistema feudal existeix poder sense govern i, per tant, una situació d'anarquia i desordre, es dóna també en les relacions internacionals actuals on no és que no existeixi poder sinó que aquest és molt difós. En aquest escenari els més forts acaben imposant els seus interessos i cal garantir, per tant, la defensa dels més febles.

DEBAT

En el torn de debat es torna a obrir una reflexió sobre el paper de l'Església. S'argumenta que l'Església té un paper de vertebració territorial dels imperis, i quan cauen els imperis l'única institució que pot garantir aquesta vertebració territorial i, en certa manera, la cohesió social és l'Església.

Un altre cop, es posen de relleu les contradiccions dins de la institució eclesiàstica en relació amb la pau. Es recorda que el Papa, a través de les creuades, s'acaba identificant amb la guerra del poble cristià contra els infidels. D'aquí que entre els participants a les Jornades es qüestionari si és que existeix un vincle entre la Pau de Déu i l'esclat del moviment creuat, recolzant-se en idees com les plantejades pel papa Urban II: "deixem les guerres privades entre fidels i orientem la guerra contra els bàrbars". En efecte, tal com s'adverteix entre els participants, l'ambient de violència que es va intensificant durant el segle IX, baixa en intensitat a partir dels anys seixanta del segle XI, fet que podria explicar-se pel fet de tenir la pau dintre i la guerra fora.

Un segon eix de debat es dóna al voltant de la idea de com evolucionen les pròpies institucions de pau medievals. En aquest sentit, s'assenyala que Pau i Treva viu un primer moment en que és una institució eclesiàstica, sobretot al segle XI. Més endavant es dóna un segon moviment de pau, a partir d'Alfons I, en què es pot parlar de la politització de la pau o de la pau organitzada, que és la que porta a la constitució de les Corts Catalanes. En qualsevol cas, s'adverteix que no es pot parlar d'una revolució feudal ja que l'ordre públic és una de les continuïtats de la història. En aquest sentit, s'assenyala que els moviments de pau medievals són una continuació del dret romà, implementat amb expressions institucionals concretes.

Un altre eix de discussió que s'obre és en relació a la idea de si la guerra és un fet natural en l'home. En aquest sentit, algunes veus alerten que efectivament és així, la guerra és un fet consubstancial i la pau esdevé una construcció col·lectiva per a superar l'estat primari de la guerra. Enfront d'aquesta opinió, d'altres veus afirmen que el que és consubstancial en l'home és el conflicte i que la gestió del mateix es pot fer amb mecanismes de guerra o mecanismes de pau.

4.3. CONSOLAT DE MAR: ARBITRATGES I DIPLOMÀCIA, PAUS I TRACTATS COMERCIALS

Maria Jesús Espuny modera la tercera sessió de les Jornades que indaga sobre el paper dels arbitratges, la diplomàcia i les relacions comercials en la construcció de pau en el context medieval. Així, la primera de les ponències se centra en la importància dels arbitratges per a gestionar conflictes públics entre cristians, la segona explora les institucions de pau medievals més enllà de l'experiència catalana, i la darrera s'enfoca a analitzar el llenguatge de la pau en la correspondència diplomàtica entre el món cristià i el món àrab a ambdues ribes de la Mediterrània.

Maria Teresa Ferrer i Mallol

Presidenta de la Secció Històrico - Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans

Maria Teresa Ferrer revisa els casos més importants d'arbitratge que es donen durant l'Edat Mitjana i recorda que van tenir una gran importància pel fet de ser una manera més ràpida i menys cara per a gestionar els conflictes. Aquests arbitratges es donaven en l'àmbit privat per a herències complicades, qüestions de terres, litigis comercials, etc. I també es donaven en l'àmbit públic, i alguns d'aquests són l'objecte de la ponència.

Abans de revisar els diferents casos d'arbitratge que es donen durant aquest període, recorda que tot i les seves particularitats, els diferents casos comparteixen uns elements comuns: per una banda, requereixen de l'existència d'un àrbitre que disposa de poders atorgats pels litigants; per una altra, l'exercici d'arbitratge requereix l'existència d'elements coercitius. Ferrer revisa, a continuació, una sèrie de casos d'arbitratge que es donen entre els segles XII i XIV.

Pel que fa als arbitratges del segle XII, Ferrer explica l'arbitratge en el conflicte entre Alfons el Trobador amb el rei Llop de Múrcia. En aquest conflicte, Alfons el Trobador confereix poders arbitrals al rei Alfons VIII de Castella per a solucionar el conflicte amb el rei Llop pel pagament de pàries. Ferrer explica també com Alfons el Trobador actua com a àrbitre entre els reis de Castella, Aragó i Navarra, per a evitar conflictes armats entre ells i fer un front comú contra la invasió almohade.

Tot seguit, Ferrer revisa els arbitratges més importants que es donen entre els segles XIII i XIV, en un moment en que ja es compta amb estats ben consolidats. Inicia la revisió amb l'anàlisi de l'arbitratge del rei Eduard I d'Anglaterra per a solucionar el conflicte entre la corona catalanoaragonesa d'una banda, i els Anjou, França i el Papat, de l'altra, pel domini de Sicília. Aquest va ser un cas poc exitós de resolució del conflicte, tot i que el rei Eduard I d'Anglaterra va promoure tres armistícis -el de París, Oloron i Canfranc.

Un altre arbitratge poc efectiu que es dona és el de la devolució de la Vall d'Aran. La Vall d'Aran havia estat ocupada per França el 1238 en el marc de l'enfrontament per Sicília, i França no la va voler retornar en el tractat d'Anagni. Es va sol·licitar, doncs, un arbitratge al papa Bonifaci VIII que finalment no va actuar i ho va deixar en mans dels interessats. La Vall d'Aran va quedar segrestada, en poder del rei de Mallorca, mentre duraven les negociacions que fan finalitzar en el Tractat de Poissy (1313) quan França va acordar la devolució de la Vall d'Aran i donar la possessió a Jaume II.

Ferrer revisa un altre cas d'arbitratge que sí que va resultar efectiu: el final de la guerra entre Castella i la Corona catalanoaragonesa de 1296-1304. En aquest conflicte es busca l'arbitratge del rei de Portugal i es crea una comissió negociadora per a resoldre la guerra, formada per l'infant Joan per part de Castella i l'arquebisbe de Saragossa, Ximèn de Luna, per part de la Corona d'Aragó. Els acords es prenen en la Sentència arbitral de Torrellas i suposen una pèrdua territorial i una constitució d'heretaments a Castella.

El darrer cas d'arbitratge important que explica Ferrer es refereix a la Guerra entre la Corona catalanoaragonesa i Gènova. El conflicte gira en torn del domini de l'Alguer conquerida per Pere el Cerimoniós als Doria el 1354 i repoblada per catalans; i el domini de Còrsega, nominalment senyoriu de la Corona catalanoaragonesa però domini genovès de fet. Per a resoldre el conflicte, Pere el Cerimoniós confia l'arbitratge a Joan Paleòleg, marquès de Monferrato. L'arbitratge del marquès, acceptat per Gènova, suposa el compliment de determinades condicions: l'atorgament de plens poders al marquès, l'acceptació d'una sentència sense apel·lació sota pena de pagar una multa, i el compromís de les parts davant del papa d'observar el pacte i obligació dels seus béns. Aquest cas però, és un exemple d'arbitratge en què l'àrbitre no actua amb imparcialitat, o així és com ho entén Pere Cerimoniós que no accepta les seves sentències. Finalment, el 1378 se signa un tractat de pau amb Gènova que exclou l'Alguer de la pau.

La Pau i la Treva a la legislació migeval dels regnes d'Aragó i València i a la documentació notarial coetània

Vicent Garcia i Edo

Professor titular d'Història del Dret a la Universitat Jaume I de Castelló de la Plana

La ponència de Vicent Garcia se centra en les experiències de Pau i Treva al segle XIII al regne d'Aragó i al regne de València, de les que no se'n parla tant. Abans d'avançar en l'anàlisi fa dues consideracions prèvies: per una banda, constata que la documentació de la que es disposa és de naturalesa jurídica i, per tant, és d'obligat compliment. Per una altra, recorda que fins a mitjan segle XIII no existeix en els territoris de la Corona d'Aragó una legislació de caràcter territorial, ni un poder centralitzat. Per tant, fins a finals del segle XIII no existeix un dret general de Catalunya.

Garcia reconeix que, efectivament, en el món de la història del dret, les constitucions de Pau i Treva es relacionen amb el dret català. No obstant, també existeixen constitucions de Pau i Treva pertanyents al regne d'Aragó i al regne de València, per a les que no es disposa de tanta documentació. Són institucions que tenen certes peculiaritats respecte a les institucions de dret de pau catalanes. De fet, el propi Jaume I atorga constitucions de Pau i Treva a Aragó, prèvies als furs d'Aragó. Garcia revisa les diferents corts generals que es donen en aquell període, atorgades per Jaume I, el seu pare i el seu oncle.

Però al marge de les corts generals, el ponent destaca que existeixen molts altres exemples de cartes que es refereixen a paus parcials, de les que se'n té constància tot i la poca pràctica d'anar a buscar aquests exemples en la documentació i els pergamins originals. El propi Llibre de Privilegis de la ciutat de Jaca aporta documents de començaments del segle XIII, anteriors a les constitucions de Pau i Treva de 1227. Aquesta documentació il·lustra perfectament els equilibris que ha de fer Jaume I per aconseguir paus parcials amb els diferents estaments de l'època, que demostren la dificultat de garantir la pau de forma permanent davant l'absència d'un dret territorial.

En relació amb el regne de València, Garcia destaca que la realitat és una altra. Les darreres constitucions de Pau i Treva que es troben per al regne de València daten de 1276, fet que s'explica perquè Jaume I ja està en lluita amb els musulmans, i són unes constitucions a la vella usança. Molts anys abans però, la pau i treva era resolta a València per una altra via, no a través de les tradicionals cartes de constitució de pau i treva sinó a través dels usos i costums de València de 1238. La pau i treva es fa a València, des de llavors (1238) a la manera moderna, a la manera italiana del *ius commune*. El 1238, uns dies després de la conquesta de la ciutat de València, es publica la Costum, que es fa segons el còdex de Justinià, a la manera italiana. En aquesta publicació existeixen rúbriques que reconeixen la titularitat de la pau per part del rei, però també reconeix figures com les de l'arbitratge.

Podria afirmar-se, per tant, que les constitucions de Pau i Treva responen a una manera antiga de resoldre els conflictes mentre que allò que es fa a partir de la promulgació dels furs de València de 1238 serà una manera "a la moderna". El llibre del Consolat de Mar trenca amb la manera antiga de garantir la pau i s'insereix en aquesta manera nova.

"Car, vivent en pau, crexen e multipliquen e, estant guerra, ve tot a perdició". Dualitats i ambigüitats de la pau i la guerra en les relacions amb l'Islam medieval

Mercè Viladrich i Grau

Catedràtica d'estudis àrabs i islàmics de la Universitat de Barcelona

Roser Salicrú i Lluç

Científica titular de la Institució Milà i Fontanals - CSIC (Barcelona)

Mercè Viladrich presenta algunes de les troballes resultants de l'anàlisi del patrimoni escrit que suposa la documentació de la relació diplomàtica entre el casal reial de Barcelona amb el món àrab mediterrani. La ponent vol destacar la importància d'aquesta col·lecció ja que en tota la Mediterrània no es disposa d'una col·lecció d'aquesta magnitud i característiques, i posa l'èmfasi en que es tracta d'un conjunt documental que re-

quereix ser abordat des de les noves metodologies i instruments analítics, ja que roman pràcticament inexplorat.

L'anàlisi d'aquesta correspondència permet analitzar el llenguatge dels dos discursos diplomàtics oficials entre les dues ribes de la Mediterrània. En l'anàlisi d'aquest dos discursos es percep que la versió pública oficial tendeix a destacar la part més conflictiva dels contactes entre les parts en contrast de la quotidianitat d'uns intercanvis més naturals. Per tant, l'anàlisi d'aquests documents ha de permetre comparar els discursos oficials amb els discursos quotidians basats en els intercanvis de veïnatge entre les dues comunitats religioses.

Viladrich exposa, en primer terme, les troballes referides a l'anàlisi de les cartes àrabs adreçades al Casal de Barcelona – són uns 200 documents diplomàtics del segle XIII al segle XV- per part de les cancelleries dels sultanats de la riba sud de la Mediterrània. Són documents que inclouen tractats, pactes, relacions diplomàtiques o intercanvis polítics. En aquests documents oficials s'utilitza la paraula àrab *sulh* per referir-se a la pau. Terme que es pot traduir per pacte, capitulació i/o submissió. La ponent qüestiona si aquest terme adquireix el mateix significat pels poders polítics islàmics que pels poders polítics cristians que el reben.

Per a donar una resposta s'inspira en el treball d'altres autors que assenyalen que en el context del conflicte entre Jaume I i els rebels musulmans a la frontera de València es posa de manifest que la pau és un instrument del joc d'estratègia del rei cristià a la que aquest recorre quan cal en funció de les necessitats de cada moment. De l'anàlisi bilingüe de la documentació se'n desprèn que per la part cristiana el cabdill musulmà revoltat es considera un soci i un vassall. En un context d'indubtable superioritat militar el rei cristià s'imposa al cabdill musulmà en una fórmula de submissió. En el text musulmà, en canvi, el cabdill signa una treva breu, de tres anys en que no hi ha cap terme que indiqui submissió ni sotmetiment al rei feudal. Segons la ponent, es tracta de dos textos diferents que es redacten des de la mateixa cancelleria cristiana però que s'adrecen a dos públics diferents. Aquest descobriment és, doncs, inspirador per a l'anàlisi semàntica de l'ús del concepte de pau que pren força en el món musulmà en un context de submissió en els nous territoris.

El concepte de *sulh* és rigorosament elaborat pels juristes musulmans i s'utilitza per relacionar-se amb els infidels i es relaciona amb un altre concepte que pren protagonisme, *maslaha* o “defensa de l'interès públic”. Així, en un context en que cal distingir entre els tipus de territori, algunes escoles utilitzen aquest concepte per a referir-se a la “terra del pacte” o la “terra del *sulh*” que s'aplica a territoris no islàmics que han pactat un acord amb els poders polítics musulmans. En el món musulmà, doncs, aquest tipus de tractats de pau s'accepten sempre que responguin als interessos dels estats i les comunitats islàmiques. Es tracta, però, de tractats fets sobre la base d'una pau fràgil, fonamentada en una idea de temporalitat i, són considerats, per tant, acords provisionals per naturalesa que no impliquen cap relació de dependència política entre les parts.

Roser Salicrú destaca l'interès de fer l'exercici de comparar ambdues correspondències, les fonts cristianes i les islàmiques, per la riquesa que aporta l'anàlisi comparat d'aquesta correspondència político-diplomàtica dels segles XIII al XV, i la disparitat que s'observa de continguts i de matisos entre els textos en àrab i els textos cristians. La ponent reconeix que tot i que els textos cristians s'han treballat profusament, aquest estudi no ha incorporat l'anàlisi comparat amb els textos àrabs i tampoc el que podria denominar-se un estudi del "llenguatge de la pau".

Entre els documents poden distingir-se els documents de relació més bèl·lica, territorial i conflictiva que sorgeix de Castella, respecte aquells de tarannà més mercantil que sorgeixen de la república mercantil de Gènova. La major part dels estudis, més centrats en les relacions político-diplomàtiques que en les mercantils, havien redundat en la idea que l'estat natural entre cristians i musulmans era la guerra, i que aquest estat només quedava interromput ocasionalment per la declaració d'una treva. Per tant, el que es declarava transitòriament era la pau, i no pas la guerra.

La ponent adverteix que, actualment, una major atenció als contactes mercantils ha contribuït a mitigar aquesta perspectiva de relació marcada pel conflicte i ha permès que afloressin les ambigüitats de la pau i de la guerra. Per una banda, Salicrú explica que el *sulh* de les fonts islàmiques es tradueix o s'interpreta a les fonts cristianes a través de termes com pau, amistat, tractat, pacte, suspensió d'hostilitat, etc. S'adverteix, doncs, que l'ús del concepte de la pau és més vacil·lant i indefinit en el món cristià del que és en el cas islàmic.

Per una altra, les fonts cristianes tenen un altre valor afegit ja que permeten percebre el tractament quotidià per part de la gent de frontera, per sota del nivell de l'oficialitat diplomàtica. En efecte, com assenyala Salicrú, la realitat de les poblacions transfrontereres comportava un *modus vivendi* ple de perills, com els vinculats a les incursions transfrontereres. Tot i que de l'anàlisi de la documentació s'extreu el relat del conflicte, els incidents, els litigis, etc, també se'n pot extreure la verbalització del que podrien anomenar-se posicionaments anti-bèl·lics de la gent de frontera que perceben que l'estat de guerra els perjudica enormement.

Aquest fet denota que en l'aproximació a la pau i a la guerra amb l'islam es pot caure en valors absoluts i que cal relativitzar i debatre's amb ambigüitats i dualitats. Com han destacat alguns experts per a referir-se a la situació fronterera de Granada i Castella, "ni la pau era pau, ni la guerra era guerra". Pot afirmar-se, per tant, en opinió de Salicrú, que en el context estudiat, la relativització més absoluta s'imposa en molts sentits. En el fons, els conceptes de pau i "no pau" eren conceptes oberts, revisables, en evolució, o al·ludint al subtítol d'aquestes Jornades, conceptes en construcció.

DEBAT

En el torn del debat s'enceta una reflexió sobre la funcionalitat del llenguatge ambigu en les relacions diplomàtiques. S'assenyala que a diferència de la necessitat de "desam-

biguar” que es dona en el món jurídic, l’ambigüitat és consubstancial i constructiva en l’àmbit diplomàtic, i necessàriament inevitable en les relacions culturals. En opinió de la majoria dels participants, l’ambigüitat en el llenguatge, sempre que respecti els límits del cinisme i sigui positiva en la transformació pacífica dels conflictes, s’ha d’entendre com un element positiu.

4.4. VISIONS I PROBLEMES DES DEL MÓN ACTUAL: INSTITUCIONS DE PAU JURÍDIQUES, COMERCIALS I POLÍTIQUES.

Alfons Banda modera la quarta sessió de les Jornades, una sessió centrada en el present i que gira en torn dels temes de la mediació, el comerç i els criteris humanitaris en un marc de pau. D’aquí que la primera ponència indagui sobre les tendències més actuals en la pràctica de l’arbitratge internacional, la segona revisa les diferents modulacions contemporànies de la pau i, finalment, la tercera ponència fa una lectura contemporània de les normes humanitàries en la seva contribució a la pau.

PRESENTACIONS GENERALS

La importància de l’arbitratge com a mitjà de resolució de controvèrsies en la societat internacional actual.

Paz Andrés Saénz de Santa María

Catedràtica de Dret Internacional Públic de la Universitat d’Oviedo

Paz Andrés centra la seva ponència en la revisió de les darreres tendències en l’arbitratge internacional en el segle XXI. Per a fer-ho, pren com a punt de partida la constatació que l’arbitratge internacional compta amb bona salut actualment, tant pel que fa a la pràctica contenciosa com pel que fa a la pràctica convencional.

En relació amb la pràctica contenciosa, Andrés es refereix a tres icones en aquest àmbit: al treball de la Cort Permanent d’Arbitratge, a l’arbitratge de l’annex VII de la Convenció de les Nacions Unides sobre el Dret del Mar, i finalment, als arbitratges de les inversions.

Pel que fa a la Cort Permanent d’Arbitratge, els canvis operats en la mateixa l’han situat en el centre de la pràctica arbitral. Entre l’extensa relació d’arbitratges realitzats destaquen tant arbitratges entre estats com arbitratges entre estats i particulars. Entre els

més rellevants la ponent destaca la Comissió de Reclamacions Eritrea-Etiòpia que s'estableix per l'Acord d'Argel per a resoldre les reclamacions formulades pels danys soferts durant el conflicte armat entre 1998 i el 2000. O l'arbitratge entre Sudan i el Moviment d'Alliberament del Poble de Sudan sobre la delimitació de la regió d'Abeyi, especialment rellevant per les conseqüències finals de creació d'un nou Estat.

L'arbitratge per defecte de l'annex VII de la Convenció de les Nacions Unides sobre el Dret del Mar s'ha aplicat també de forma exitosa, recolzant-se en la majoria dels casos en els serveis de la pròpia Cort Permanent d'Arbitratge.

Pel que fa a la tercera icona, l'arbitratge de les inversions està assolint una rellevància indiscutible que evidencia els aspectes importants de dret internacional públic que presenten els acords bilaterals de protecció de les inversions. En definitiva, en la pràctica arbitral contenciosa actual es difuminen les fronteres entre allò públic i allò privat, de forma anàloga al que passava en l'època medieval.

Andrés segueix amb la revisió de la pràctica convencional i distingeix entre els tractats bilaterals i els tractats multilaterals. Començant pels tractats multilaterals i revisant la Comissió de Dret Internacional en la Convenció sobre les immunitats jurisdiccionals dels estats, explica que aquesta convenció incorpora un règim de resolució de controvèrsies que inclou l'arbitratge, en el sentit que els estats procuraran resoldre les seves controvèrsies via negociació i en cas de no assolir-ho en un termini raonable, la controvèrsia serà sotmesa a arbitratge i si no es resolgués en un termini de sis mesos, qualsevol d'elles podria remetre les controvèrsies a la Cort Internacional de Justícia.

Aquest tipus de clàusula és el que apareix en altres convenis multilaterals recents celebrats en el si de Nacions Unides. Es caracteritza per la clàusula del *opting out* i per atorgar un avantatge per acudir de manera unilateral a la Cort Internacional de Justícia. Entre els casos que han arribat a la Cort Internacional de Justícia, Andrés menciona, entre d'altres, l'assumpte de les activitats armades al territori del Congo. En aquest cas la Cort decideix que no s'han esgotat totes les fases previstes per la Convenció.

Com assenyala Andrés també s'han produït situacions en que s'han donat conflictes entre tribunals -el cas de Cox Irland i Anglaterra és el més il·lustratiu. De les complexes circumstàncies del cas es ressalta que el tribunal arbitral adopta una actitud raonable per tal que la proliferació de tribunals no tingui efectes negatius de fragmentació sobre el dret internacional. Finalment, Andrés menciona que també s'han produït casos d'arbitratge en els anomenats *subcontained regimes*, amb el cas del Mercosur com a exemple.

En el darrer apartat, Andrés revisa la pràctica de l'arbitratge per al cas espanyol i comença afirmant que no existeix una pràctica d'arbitratge de contenciosos important, tot i que es va obrir una bona oportunitat amb Xile per al cas Pinochet. En canvi, Espanya registra una pràctica d'arbitratge convencional molt important.

Pel que fa als tractats multilaterals, Andrés explica que existeixen clàusules per a preveure la solució de les controvèrsies mitjançant negociacions o per qualsevol altre mitjà pacífic inclosa la submissió de les controvèrsies a un tribunal arbitral o a la Cort Inter-

nacional de Justícia. D'altres recullen les dues opcions, arbitratge o Cort Internacional de Justícia. També apareixen clàusules insertes en els convenis multilaterals generals auspiciats per Nacions Unides que contempen l'*opting out*, tot i que Espanya no n'ha fet ús.

Pel que fa als tractats bilaterals, aquests són objecte de molta negociació i arbitratge. Són habituals els casos en que després de la negociació l'arbitratge és l'únic procediment seleccionat, i a la vegada, la seva organització és objecte de regulació més porme-noritzada. Els casos dels tractats bilaterals són usuals en l'àmbit de les inversions, en els acords sobre el transport aeri, en els tractats de la seguretat social entre països, o en les celebracions de reunions internacionals en territori espanyol.

Per a concloure, Andrés destaca la vigència de l'arbitratge com un mitjà pacífic per a resoldre controvèrsies i que compta amb una bona *praxi*. L'estudi de la pràctica recent confirma, un cop més, que la seva flexibilitat continua justificant l'interès per l'arbitratge.

La pau a través del comerç i de la creació d'institucions: enfocaments i teories actuals i mirada al passat.

Noé Cornago i Prieto

Professor titular de Relacions Internacionals de la Universidad del País Vasco - Euskal Herriko Unibertsitatea

Noé Cornago inicia la seva ponència buscant una connexió entre l'àmbit de les ciències socials, que és el que li és familiar, i l'àmbit del medievalisme, i afirma que on és més fàcil establir aquesta connexió és a través de la sociologia del coneixement. En efecte, és a partir de la sociologia del coneixement que es fa evident que cada context té unes preguntes i no unes altres.

Situa la seva reflexió en el context de les últimes dècades per a revisar tres modulacions bàsiques de la idea de pau: la pau democràtica, la pau capitalista, i la pau com a creació institucional. Un cop revisades aquestes modulacions, el ponent avança una reflexió sobre les connexions existents entre els enfocaments actuals i els aprenentatges procedents de la tasca dels medievalistes.

Pel que fa a la primera modulació, la pau democràtica, el punt de partida és la creença que les democràcies tenen menys propensió a la guerra. Aquesta no deixa de ser una observació controvertida, vinculada a la discussió sobre la pau liberal. En qualsevol cas, en aquesta modulació es planteja que pugui existir una relació entre la forma de govern i la pau. Les premisses sobre les que descansa aquest plantejament són: i) que el sistema institucional democràtic sotmet a majors controls i constriccions per a la guerra, ii)

que els sistemes polítics democràtics afavoreixen l'emergència de valors de cultura democràtica incompatibles amb la violència.

Pel que fa a la segona modulació, la pau capitalista, estableix que són els elements característics del sistema capitalista, més que la forma de govern, els que s'interrelacionen amb la pau. La hipòtesi principal és que en entorns en que predominen les relacions comercials, es redueix el recurs al conflicte entre els estats. Aquesta modulació es relaciona amb la noció d'interdependència comercial.

La tercera modulació és la que es pot anomenar la de la pau institucional. Aquesta modulació es fonamenta en la idea que la creació d'institucions pot contribuir a la pau. Posa l'accent sobre les institucions internes, al marge del tipus de règim –organització de l'administració de l'estat, sistema electoral, formes de govern, etc. I també sobre la importància de les institucions externes. L'èmfasi sobre les institucions es fonamenta en la idea que les institucions són rellevants perquè resolen problemes d'acció col·lectiva, redueixen costos de transacció i creen predicibilitat i confiança.

Finalment, Cornago fa una reflexió sobre les mancances de l'enfocament actual, fonamentalment estructuralista, sobre les institucions de pau que podria nodrir-se dels enfocaments medievalistes, més relacionals. Aquest enfocament més relacional dels medievalistes descansa en les pràctiques socials i dóna pistes sobre el camí concret que fa avançar les institucions i obliga a atendre als contenciosos que hi ha darrere les institucions, per a poder-ne entendre el sentit i l'evolució.

Les normes humanitàries com a factor de pau.

Xavier Pons i Rafols

Catedràtic de Dret Internacional Públic de la Universitat de Barcelona

Xavier Pons fa una lectura contemporània de les normes humanitàries com a factor de pau a partir de la referència als elements de la història medieval que s'han revisat durant les Jornades. Pons planteja com a punt de partida, dues tesis. La primera defensa que els avenços en les normes humanitàries són, molt sovint, reaccions a situacions traumàtiques. La segona afegeix que el dret humanitari té un nucli essencial, vinculat a l'ésser humà que ja està present en la història medieval.

Pel que fa a la tesi de defensa el caràcter reactiu, Pons recorda que el dret humanitari de mitjan del segle XIX apareix després de la batalla de Solferino, al 1864, quan veuen la llum els primer convenis de dret humanitari, que persegueixen un objectiu doble: per una banda pal·liar els efectes sobre les víctimes, i per una altra, regular els mètodes i mitjans de combat. Una fita important en aquest sentit van ser les conferències de Pau de la Haia de 1899 i de 1907 que van pretendre organitzar les relacions internacionals

amb un plantejament pacificador, fomentant la utilització de mitjans pacífics de resolució de controvèrsies, promovent el desarmament i la prevenció de guerres i pretenent limitar l'ús de la força a través de la regulació del combat. Pons adverteix que una de les debilitats més importants d'aquestes normes és la incorporació de la clàusula *si omnes*, per la qual el conveni només podia aplicar-se si totes les parts bel·ligerants formaven part del conveni.

Pel que fa als avenços que segueixen a les dues guerres mundials, el ponent destaca, en primer terme, els convenis de la Societat de les Nacions vinculats a la Convenció de Ginebra (1929), que funcionen com una resposta a l'experiència dramàtica de la primera guerra mundial. Aquestes normes i la pròpia actuació de la Societat de les Nacions van resultar incapaces per a prevenir diversos conflictes armats i tampoc van poder evitar l'esclat de la segona guerra mundial.

Després de la segona guerra mundial, Pons recorda que la creació de les Nacions Unides incorpora tres elements importants pel que fa al dret humanitari: un conveni sobre el Genocidi, la Declaració Universal dels Drets Humans –amb un impacte indiscutible els darrers 60 anys- i els quatre convenis de Ginebra de 1949, fonamentals per als drets humanitaris.

Tot i els avenços que suposen aquests convenis, durant la segona meitat del segle XX es desenvolupen altres conflictes armats que han comportat problemes en relació amb l'aplicació de les normes humanitàries i han posat de manifest les limitacions de les mateixes. A més, s'ha assistit al progressiu desenvolupament dels armaments terrestres i aeris, com les armes nuclears i les de destrucció massiva, que disminueixen l'abast dels Convenis de Ginebra. De forma reactiva a aquesta evolució es van adoptar el 1977 els protocols addicionals als Convenis de Ginebra, als que cal afegir també l'adopció d'un ampli conjunt normatiu sobre la prohibició o regulació d'armes com les nuclears, les químiques i les bacteriològiques –procés que encara continua amb la celebració el passat juliol de la Conferència per al Tractat sobre el comerç d'Armes, que no ha culminat encara en acord.

De forma complementària, Pons adverteix que la resposta reactiva també dóna lloc a la creació de jurisdiccions internacionals i tribunals internacionals per jutjar persones. Així, hem pogut ser testimonis a finals del segle XX, després d'experiències dramàtiques com els genocidis als Balcans o a Ruanda, de la creació de tribunals ad-hoc, com la Cort Penal Internacional el 1998, per a jutjar crims de guerra contra la humanitat.

Pel que fa a la segona tesi, Pons adverteix que la pròpia experiència després d'anys de creació i aplicació de normes, indica que no tot pot cobrir-se per les normes. En aquest sentit, existeixen uns principis dels Drets Humanitaris internacionals que estan basats en les costums internacionals, els principis humanitaris i els dictats de la consciència pública. Aquests principis s'assumeixen perquè són pre-existents.

La ponència finalitza amb algunes reflexions finals. En primer lloc, el ponent adverteix que al igual que Pau i Treva, el dret internacional humanitari ha evolucionat de forma reactiva, per a donar resposta als conflictes de les societats en un context concret. Però, a més, com a fil conductor amb les institucions de pau medieval, Pons destaca la impor-

tància de l'existència de principis basats en la dignitat de l'ésser humà. Aquests principis han estat els que han informat tant les institucions medievals, com les contemporànies.

DEBAT

En el torn de debat es planteja una contradicció entre la capacitat normativa, vinculada a la proliferació de normativa de dret internacional, i si aquesta pot ser utilitzada per a justificar “guerres justes”. Davant d'aquesta contradicció, es recorda que el dret és l'equilibri, la garantia que ha d'evitar que el fort s'imposi, i es pregunta com pot donar-se aquesta garantia en una societat global sense govern.

Per a seguir amb el dilema, molts participants opinen que no es pot jutjar la norma per la seva descripció formal, i que cal posar més èmfasi en la dimensió relacional que hi ha darrera el dret i les diferents casuístiques que pot prendre una mateixa norma.

Un segon tema a debat té a veure amb si pot existir dret, i dret internacional, sense l'existència d'estats formalment constituïts. En aquest punt, els experts internacionalistes parteixen d'un dogma –que s'adverteix revisable– segons el qual el dret internacional neix amb Westfàlia i el naixement d'estats sobirans. Els medievalistes, al seu torn, adverteixen que es pot parlar d'estats ja en la baixa Edat Mitjana. Altres, transcendeixen aquesta discussió fonamentada en l'existència dels estats per defensar que el dret existeix allà on existeix societat, i que tant en l'Edat Mitjana com en l'actualitat hi ha una coincidència de contextos de poder difós. Molt vinculat a aquesta idea, alguns participants adverteixen de la importància que té la legitimació per a que les institucions del dret funcionin –es recorda que Pau i Treva és funcional quan té el suport de la noblesa i el poble. En aquest sentit, i en el context actual, s'adverteix que el paper de la societat civil esdevé fonamental.

4.5. UNA VISIÓ DES DEL MÓN ACTUAL: PERSPECTIVA POLÍTICA, FILOSÒFICA I PRAGMÀTICA.

Caterina Garcia modera la cinquena sessió de les Jornades, adreçada a fer una reflexió en clau actual dels desafiaments i oportunitats per a una agenda de construcció de pau. Per a fer aquesta reflexió, la sessió compta amb tres reconeguts experts de l'àmbit jurídic-polític, la història i la filosofia.

De Pau i Treva a un espai europeu de llibertat, seguretat i justícia.

Llibert Cuatrecasas i Membrado

President de l'Institut d'Estudis Humanístics Miquel Coll i Alentorn

Llibert Cuatrecasas inicia la seva ponència fent referència al naixement de Pau i Treva, i destaca que es tracta d'una institució que va evolucionant des de períodes limitats de caps de setmana fins a ampliar-se amb el format de les Assemblees de Pau i Treva, que després es converteixen en cúria reial i finalment s'integren als usatges fins a quedar integrades al Dret Català i que durant segles formarà part del Dret Públic de Catalunya.

En paral·lel, recorda com a Europa es viuen successives temptatives de recuperació de l'autoritat imperial, sempre fracassades, fins arribar a la seva desfeta per la catàstrofe de la segona Guerra Mundial. En aquell context, Cuatrecasas destaca la voluntat d'uns polítics singulars: l'anglès Churchill, impulsor del Consell d'Europa - primer organisme permanent de cooperació intergovernamental- i dels "homes de frontera" com el francès de la Lorena, Schuman, l'italià del Trento d'influència austríaca De Gasperi, i Adenauer, l'antic alcalde de Bonn, a la ribera del Rin- creadors de la Comunitat Econòmica Europea. Destaca com els protagonistes de la creació de la CEE organitzen les primeres cessions de sobirania per a les noves institucions europees, seguint les idees de Jean Monnet, ambaixador infatigable de la integració europea i idealista que pretenia crear un únic país entre França i Gran Bretanya.

Després d'aquesta introducció, Cuatrecasas explica la seva experiència personal durant el moment de la transició a la democràcia espanyola, com un exemple de construcció d'espais de pacte i cultura democràtica. Recorda que quan entra a Unió Democràtica de Catalunya, en un moment en que continuava en la clandestinitat, necessiten trobar un interlocutor a Espanya amb qui poder dialogar sobre una possible estructura democràtica futura de l'Estat Espanyol. A través d'aquest exercici es va consolidar un grup de gent amb el que van anar construint ponts de diàleg que després van ser molt útils per al període posterior.

La construcció d'aquests espais de confiança i diàleg, en opinió de Cuatrecasas, expliquen bona part de l'esperit de la transició. Després d'aquestes dinàmiques de contactes sistemàtics, la gent que havia de pactar posteriorment una Constitució, es coneixia i ja tenien la pràctica del pacte.

Des d'una perspectiva d'història recent, Cuatrecasas reivindica la importància de la construcció de l'espai europeu per a la construcció de pau i fa referència a l'evolució del mateix fins a la Unió Europea actual, conformada per 27 estats membres i que després del Tractat de Lisboa, disposa d'una estructura consolidada. I, parafrasejant l'article 67 del vigent Tractat de Funcionament de la Unió Europea cita "La Unió constitueix un espai de llibertat, seguretat i justícia dins del respecte dels drets fonamentals i dels diferents sistemes i tradicions jurídics dels Estats membres"

Per a concloure, Cuatrecasas adverteix que segur que l'abat Oliba i els nostres avant-passats se sentirien satisfets amb aquest desplegament de la Unió Europea, que respon amb escreix al concepte de pau i treva que ells propugnaven.

Les institucions de pau medievals i el pactisme a Catalunya.

Jaume Sobrequés i Callicó

Catedràtic emèrit d'història de Catalunya de la Universitat Autònoma de Barcelona

Jaume Sobrequés inicia la seva ponència fent una reflexió sobre la pau. En opinió de Sobrequés, la pau és un bé col·lectiu. Es pregunta però, si pot existir la pau individual plena si la col·lectivitat viu una situació de negació.

Tot seguit fa referència a la tradició del pactisme català. Recorda que la doctrina del pactisme s'inicia a l'Alta Edat Mitjana, però que quan s'expressa en la seva plenitud és a la Baixa Edat Mitjana. Segons Sobrequés, es disposa de suficients evidències per afirmar que el pactisme va ser una pràctica que va informar la dinàmica de les institucions catalanes.

Per a Sobrequés el pactisme és: i) un tret que defineix la relació entre ciutadans, ii) una pràctica política interna que regula les relacions entre les classes dirigents i la monarquia, durant els segles XIII al XVIII, iii) un tipus de relació entre Catalunya i el poder central de l'Estat en l'etapa de la transició a la democràcia i durant els darrers anys.

En referència a l'etapa del feudalisme, el pactisme polític representa el pas d'un estat de *l'Ancien Régime* cap al constitucionalisme modern. Els grans escenaris on es posa en pràctica el pactisme són les Corts Catalanes. En aquests espais, els monarques no poden revocar les constitucions ja que són lleis pactades. La idea constitucional, per tant, queda intrínsecament vinculada a aquest esperit de pacte.

Sobrequés recorda el 1283 com el moment d'inici del constitucionalisme, l'origen del dret pactat a nivell polític. Aquest és un moment de consolidació de la diputació de la Generalitat en tant que organisme delegat de les Corts que passa de fer funcions estrictament econòmiques a assumir-ne d'altres.

En les Corts de 1412-13 queda clarament establert que si el rei no pacta, i per tant, no respecta la constitució, el rei no governa. En aquest moment, amb l'elecció de Ferran d'Antequera, es consolida la doctrina pactista. Aquesta doctrina està en la base d'una pràctica que serà habitual durant el mandat de Pere el Cerimoniós durant els segles XIV i XV. Fins i tot Felip V i Carles d'Àustria juren les constitucions i accepten l'esperit pactista.

Per a concloure, Sobrequés subratlla que el pactisme informa la vida política catalana entre els segles XIII i XVIII i constitueix la garantia de la pau col·lectiva.

Vicent Martínez i Guzmán

Director honorífic de la Càtedra UNESCO de Filosofia de la Pau, Universitat Jaume I de Castelló

Vicent Martínez inicia la seva ponència dient que es fa necessari fer una reflexió epistemològica en matèria de pau. Aquest gir epistemològic suposarà canviar l'aproximació dominant en què volent aprendre de la pau ens hem fet experts en conflicologia. Segons Martínez, el predomini d'uns "sabers" sobre uns altres ha conduït a que haguem fet "pau negativa".

Les característiques d'aquest gir epistemològic per a Martínez suposen: i) estudiar "les paus" des de "les paus", ii) recuperar els sabers sotmesos que inclouen, entre d'altres, els de la perspectiva de gènere, iii) subvertir la noció de realisme en les relacions internacionals.

Sobre la idea de realisme, segons Martínez, "no és real" dir que els humans només sabem fer-nos mal, afirmar això és explicar només una part de la complexitat de la vida humana. En canvi, és més real dir que també tenim capacitats per fer les coses d'una altra manera. D'aquí que l'eslògan entre els estudiants del Màster de la Universitat Jaume I sigui "nosaltres els pacifistes som els realistes".

Si es parteix de la noció d'éssers humans de Hanna Arendt, s'assumeix que el que ens caracteritza és la pluralitat. Aquesta versió ens permet superar la dicotomia entre igualtat i diversitat que es troba en la base de molts conflictes. La violència trenca aquesta característica de la condició humana.

Pel que fa a la concepció de la política, en contraposició a la concepció realista de Max Weber, es pot donar seguiment al contínuum pactista i canviar la concepció de poder cap al poder comunicatiu de Habermas –*not only to act, by to act in concert*. En aquest sentit, es reclama el poder dels països petits, que rau en la capacitat de concert, i la importància de recuperar el poder de la societat civil.

Segons Martínez, una relectura de Kant també permet aquest gir epistemològic que adverteix que el dret interior s'ha quedat curt en el món actual, que el que necessita és el dret públic de la humanitat, un dret cosmopolita. En aquest sentit, també es pot subvertir la noció predominant de la globalització i del comerç per a pensar en la possibilitat de modalitats diferents d'interacció. Des d'una nova lectura de Kant no es tractaria d'una imposició d'una perspectiva dominant sinó de compartir propietat comuna en la terra.

En aquest punt el plantejament es troba amb els postulats de David Held, que suposen que cal anar un pas més enllà de l'ordre de Westfàlia per avançar cap a un nou ordre mundial, en paraules de David Held: una democràcia cosmopolita. En aquest nou ordre, els instruments com el Tribunal Penal Internacional haurien de comptar amb la capacitat legal i la legitimitat per a resoldre els conflictes.

Finalment, Martínez avança una reflexió sobre el repte que ha d'assumir Catalunya en quant a l'adopció d'un model de governança més apropiat. Des del gir epistemològic que planteja, posa en qüestió si l'ímpetu actual s'ha de traduir en l'aspiració a convertir-se en un estat més westfalià o, si més aviat, l'aposta ha de ser la de contribuir a un altre tipus de governança global.

DEBAT

En el torn del debat es discuteix sobre la vigència del pacte de la transició en l'actualitat. En opinió dels experts, possiblement es pugui afirmar que el procés iniciat amb la transició ja ha tocat sostre. Es recorda, però, que en aquell moment el diàleg amb Madrid no era per aconseguir el reconeixement de la identitat sinó per pactar un instrument útil per al poble de Catalunya, l'Estatut de 1979. Des de la perspectiva actual, aquestes institucions han tingut un ús limitat.

En el mateix sentit, es reconeix que la Constitució de 1978 i l'Estatut de 1979 representen avenços molt importants en el període de la transició i que es pot afirmar que van expressar un sentir unànim del poble català en aquell moment. Tal i com assenyala una de les lliçons apreses més remarcades durant les Jornades, en història els fets polítics s'han d'entendre en el seu context. El debat, ara, és valorar en quina mesura la via del pacte, d'arrel medieval com s'ha repetit durant les Jornades, està esgotada i si el poder constituent, en un context com l'actual, és el de la Unió Europea.

Rafael Grasa i Hernández
President de l'ICIP

Rafael Grasa avança unes paraules d'agraïment i algunes reflexions per a clausurar les Jornades. Vol agrair la participació dels diferents ponents i participants i felicitar-se col·lectivament per l'exercici d'hibridatge i intercanvi entre disciplines que s'ha dut a terme durant els dos dies de les Jornades.

Pel que fa a les reflexions i lliçons a extreure Grasa destaca:

1. La idea de que la pau i les institucions de pau són socials, són institucions en el sentit sociològic, pautes regulars de conducta i interacció social que evolucionen i prenen diferents expressions segons el context.
2. La importància de conceptes com el de “governança” en contraposició a conceptes com “govern” i la seva capacitat explicativa de models de funcionament, d'ordre públic en contextos en que no es disposa d'una autoritat o govern central.
3. La necessitat d'esmerçar més recursos en la recerca. A la llum de les ponències, es constata que disposem d'enormes arxius documentals que requereixen poder ser analitzats des de les metodologies i els instruments més actuals, però això requereix recursos.
4. L'existència de vincles històrics que permeten traçar històries compartides i contínues en el temps. Un dels exemples en aquest sentit al que s'ha fet referència són els elements comuns que s'identifiquen entre el dret eclesiàstic medieval i l'extensió del dret d'asil actual.
5. Finalment, la importància de la negociació i el caràcter relacional de les institucions de pau. Durant les Jornades s'ha repetit que la funcionalitat de les institucions de pau depèn de la seva legitimitat. Les institucions han estat funcionals i legítimes quan s'han fonamentat en el pacte i la negociació.

Sr. Lluís Bertran Saura

Secretari general del Departament de Governació i Relacions Institucionals

El Sr. Bertran excusa a la Sra. Joana Ortega, vicepresidenta del Govern i consellera de Governació i Relacions Institucionals, per no poder assistir a la clausura i els fa arribar la salutació i la felicitació per la iniciativa i el bon desenvolupament de les Jornades.

Bertran recorda que Catalunya és un país de pau i el Parlament de Catalunya és una expressió d'aquest anhel de pau. Bertran planteja, que en un hipotètic exercici de recorregut històric, fa mil anys, advertiríem que un cronista assistent a l'Assemblea de Toluges no hagués pogut imaginar la transcendència històrica per l'evolució de la institució de la pau d'aquella reunió de pagesos, presidida per l'Abat Oliva per parlar de la no violència. Aquest fet ens fa ésser més conscients de la transcendència dels nostres actes, que poden adquirir un significat ple més endavant i més enllà del context concret en que s'esdevenen els fets.

Bertran vol recordar l'ocasió en que essent estudiant d'una universitat dels Estats Units va poder assistir a una conferència de Boutros Boutros-Ghali, en un moment en que el món vivia la cruesa de la guerra dels Balcans. La conferència va ser altament inspiradora i esperançadora respecte a la idea de la possibilitat política de la pau.

Des de la perspectiva d'avui, Bertran remarca que el repte actual esdevé poder salvar el decalatge existent entre les possibilitats que ofereix una institucionalitat de pau cada cop més evolucionada i la seva aplicació efectiva, i els fets que se'n deriven.

ANNEX 1: PROGRAMA DE LES JORNADES

**INSTITUT
CATALÀ
INTERNACIONAL**

PER LA PAU

Les institucions medievals de pau a Catalunya

Llegat històric i lliçons per a la construcció de pau

Barcelona, 8 i 9 d'octubre de 2012

PROGRAMA

Dilluns, 8 d'octubre de 2012

9.00: Recollida d'acreditacions

10.00: Inauguració

- **Molt Hble. Sra. Núria de Bispert i Català**, presidenta del Parlament de Catalunya.
- **Rafael Grasa i Hernández**, president de l'Institut Català Internacional per la Pau (ICIP).

10.30: Conferència inaugural: Les assemblees catalanes de Pau i Treva des d'una perspectiva històrica i europea.

- **Thomas N. Bisson**, professor emèrit H. C. Lea d'Història Medieval, Universitat de Harvard.

11.30: pausa

12.00: Sessió 1. Les institucions de pau medievals en perspectiva

Moderador: Jaume Saura i Estapà, president de l'Institut de Drets Humans de Catalunya.

- **Josep Maria Salrach i Marès**, membre de l'Institut d'Estudis Catalans, professor emèrit de la Universitat Pompeu Fabra, *Fer les paus i resoldre conflictes a la Catalunya medieval: una visió de conjunt*.
- **José Enrique Ruiz-Domènec**, director de l'Institut d'Estudis Medievals de la Universitat Autònoma de Barcelona, *Pax Dei i les seves circumstàncies*.
- **Rafael Grasa i Hernández**, president de l'ICIP, *El valor i interès de les institucions de pau catalanes al segle XXI. Una relectura a partir d'un Programa de Pau (Nacions Unides, 1992)*.
- Debat

14.00: pausa

15.00: Sessió 2. Pau i Treva: impactes socials, econòmics, polítics i jurídics

Moderadora: Eulàlia Pasoual i Lagunas, presidenta de la Federació Catalana d'ONG pels Drets Humans i membre de la Junta de l'ICIP.

- **Genor Gonzalvo i Bou**, tècnic superior arxiver de l'Arxiu Històric de Tarragona, *Pau i Treva: l'origen de les Corts catalanes*.
- **Victor Farfàs i Zurita**, professor d'Història Medieval de la Universitat Pompeu Fabra, *Els paisatges de la pau. Les sagres de la Catalunya Vella (segles XI i XII)*.
- **David Bondia i Baroja**, professor titular de Dret Internacional Públic de la Universitat de Barcelona, *El moviment de Pau i Treva: institucions medievals que inspiren la societat internacional i el dret internacional actuals*.
- Debat

17.00: pausa

Pàgina 1 de 2

17.30: Sessió 3. Consolat de Mar: arbitratges i diplomàcia, paus i tractats comercials

Moderadora: Maria Jesús Espuny i Tomàs, professora titular d'Història del Dret i de les Institucions, UAB.

- **Maria Teresa Ferrer i Mallol**, presidenta de la Secció Històrica - Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans, *L'arbitratge com a eina de resolució de conflictes. Catalunya i els arbitratges en conflictes internacionals.*
- **Vicent Garcia i Edo**, professor titular d'Història del Dret a la Universitat Jaume I de Castelló de la Plana, *La Pau i la Treva a la legislació mieval dels regnes d'Aragó i València i a la documentació notarial coetània.*
- **Meroè Viladrioh i Grau**, catedràtica d'estudis àrabs i islàmics de la Universitat de Barcelona, & **Roser Satoró i Lluoh**, científica titular de la Institució Milà i Fontanals - CSIC (Barcelona), *"Car, vivent en pau, crexen e multipliquen e, estant guerra, ve tot a perdicció". Dualitats i ambigüitats de la pau i la guerra en les relacions amb l'Islam medieval.*
- Debat

19.30: Final de la primera jornada

Dimarts, 9 d'octubre de 2012

9.30: Sessió 4. Visions i problemes des del món actual: institucions de pau jurídiques, comercials i polítiques

Moderador: Alfons Banda i Tarradellas, fundador i patró de la Fundació per la Pau i membre de la Junta de l'ICIP.

- **Paz Andrés Sañz de Santa María**, catedràtica de Dret Internacional Públic de la Universidad de Oviedo, *La importància de l'arbitratge com a mitjà de resolució de controvèrsies en la societat internacional actual.*
- **Noé Cornago i Prieto**, professor titular de Relacions Internacionals de la Universidad del País Vasco - Euskal Herriko Unibertsitatea, *La pau a través del comerç i de la creació d'institucions: enfocaments i teories actuals i mirada al passat.*
- **Xavier Pons i Rafols**, catedràtic de Dret Internacional Públic de la Universitat de Barcelona, *Les normes humanitàries com a factor de pau.*
- Debat

11.30: pausa

12.00: Sessió 5. Una visió des del món actual: perspectiva política, filosòfica i pragmàtica

Moderadora: Caterina Garcia i Segura, catedràtica de Relacions Internacionals de la Universitat Pompeu Fabra.

- **Llibert Cuatrecasas i Membrado**, president de l'Institut d'Estudis Humanístics Miquel Coll i Alentorn, *De Pau i Treva a un espai europeu de llibertat, seguretat i justícia.*
- **Jaume Sobrequès i Calliò**, catedràtic emèrit d'història de Catalunya de la Universitat Autònoma de Barcelona, *Les institucions de pau medievals i el pactisme a Catalunya.*
- **Vicent Martínez i Buzmán**, director honorífic de la Càtedra UNESCO de Filosofia de la Pau, Universitat Jaume I de Castelló, *Formes i mètodes de fer les paus: què podem aprendre de les institucions de pau catalanes.*
- Debat

14.00: Acte de clausura

- **Rafael Brasa i Hernández**, president de l'ICIP, *Balanz i conclusions. Una relatoria provisional.*
- **Hble. Sra. Joana Ortega i Alemany**, vicepresidenta del Govern i titular del Departament de Governació i Relacions Institucionals, *Discurs final.*

14.30: Final de la segona jornada

Organització: ICIP, en col·laboració amb el Parlament de Catalunya

Lloc: Palau del Parlament de Catalunya, Parc de la Ciutadella, s/n 08003

Llengües: català, castellà i anglès (amb traducció simultània anglès-català)

Assistència: És necessari confirmar assistència prèviament (93 554 42 82 / activitats.icip@gencat.cat). Aforament limitat

INSTITUT
CATALÀ
INTERNACIONAL
PER LA PAU

NOTA CONCEPTUAL

Les institucions medievals de pau a Catalunya

Llegat històric i lliçons per a la construcció de pau

Informació bàsica

Lloc i dates: Parlament de Catalunya, 8 i 9 d'octubre de 2012

Organització: ICIP, amb el suport del Parlament de Catalunya

Director de les Jornades: Rafael Grasa, president de l'ICIP i coordinador del programa de recerca de l'ICIP *Seguretat humana, transformació de conflictes i investigació per a la pau*.

Objectius

Les Jornades sorgeixen del compromís, manifestat arran de la concessió del *Premi extraordinari ICIP Constructors de Pau* al Parlament de Catalunya, d'analitzar el llegat de Pau i Treva i del Consolat de Mar en el context dels vint anys del *Programa de Pau* elaborat l'any 1992 pel Secretari de Nacions Unides Boutros Boutros Ghali, a demanda del Consell de Seguretat. Un *Programa de Pau* significà, entre d'altres coses, l'ús per part de Nacions Unides de l'expressió "construcció de pau" (*peacebuilding*), encunyada per Johan Galtung, així com el punt culminant del que s'ha anomenat "consens liberal sobre construcció de pau", actualment motiu de polèmica i debat. Per això les Jornades s'emmarquen dins del programa de recerca de l'ICIP *Seguretat humana, transformació de conflictes i investigació per a la pau*.

Les Jornades tenen doncs com a finalitat principal mostrar el passat, present i futur de Catalunya com a referent en la construcció de pau. Més concretament, els objectius de les Jornades són:

- Presentar la pertinença i rellevància de dues institucions de pau catalanes medievals: Pau i Treva i el Consolat de Mar.
- Fer palès que ambdues institucions, una més vinculada amb el dret humanitari i dret de guerra i l'altra amb el paper del comerç com a gestor de conflictes i construcció de relacions socials que minven la probabilitat de guerra, poden ser llegides en clau contemporània.
- Reunir experts, alguns internacionals però sobretot del país, en l'anàlisi històrica de les dues institucions i en processos de construcció de pau i de transformació de conflictes, per tal de relacionar les pràctiques i lliçons de les institucions catalanes tradicionals amb els reptes de la construcció de pau en el present.
- Aquest darrer objectiu quedarà reforçat, en la publicació posterior, per la demanda a una trentena de persones que opinin, a través de la relatoria de les jornades i d'un questionari obert, sobre els reptes del present i les lliçons que es poden aprendre de les institucions de pau catalanes.

Organització de les sessions i grans temes de debat

En la inauguració i la cloenda de les Jornades es preveu comptar amb la presència de la Mlt. Hble. Sra. Núria de Gispert, presidenta del Parlament de Catalunya, i la Hble. Sra. Joana Ortega, vicepresidenta del Govern i titular del Departament de Governació i Relacions Institucionals.

La conferència inaugural anirà a càrrec del Sr. Thomas N. Bisson, H.C. Lea Professor of Medieval History (Emeritus) a la Universitat de Harvard i un dels millors especialistes en Catalunya a l'època medieval a tot el món, que parlarà de les assemblees de Pau i Treva des d'una perspectiva històrica i europea.

El primer dia (8 d'octubre) es dedicarà principalment a la visió històrica i es dividirà en tres sessions. La primera estarà dedicada a les institucions de pau catalanes des d'una perspectiva històrica i anirà a càrrec de dos destacats medievalistes catalans i del director de les Jornades. La segona es concentrarà específicament a analitzar els impactes socials, econòmic, polític i jurídic a de la mà de tres especialistes, dos medievalistes i un iusinternacionalista. La tercera sessió s'ocuparà dels arbitratges i de la diplomàcia, paus i tractats comercials, de la mà de quatre medievalistes.

El segon dia (9 d'octubre) el focus es centrarà més en el món actual. La quarta sessió es centrarà, amb la col·laboració d'especialistes en dret internacional i relacions internacionals, en la visió de les institucions actuals jurídiques, polítiques i comercials que permeten aconseguir la pau, per tal de comparar-les amb les institucions medievals. La cinquena i darrera sessió presentarà la visió del món professional i polític actual, amb les aportacions d'un filòsof, un historiador i una persona amb experiència política a casa nostra i a Europa.

Metodologia i resultats de les Jornades

Tenint en compte l'alt nivell d'especialització de les Jornades, aquestes s'organitzaran amb l'objectiu de potenciar al màxim el debat entre els participants.

Cadascuna de les cinc sessions començarà amb les presentacions inicials (d'aproximadament 20 minuts). A continuació es disposarà del temps necessari per al debat (al voltant de 50 minuts). La persona encarregada de la moderació de cada sessió tancarà la sessió amb una breu intervenció, a manera de resum del debat. En la sessió de cloenda de les Jornades el president de l'ICIP oferirà una breu relatoria final.

Posteriorment es publicarà una relatoria, resumint totes les aportacions. La relatoria permetrà demanar la resposta a diversos professionals a partir d'un qüestionari elaborat pel director de les Jornades. Finalment, es publicarà un llibre amb els textos presentats durant les Jornades i un resum dels resultats del qüestionari.

INSTITUT CATALÀ INTERNACIONAL PER LA PAU

L'Institut Català Internacional per la Pau (ICIP) és una institució pública, però independent, creada pel Parlament de Catalunya a finals del 2007, que té com a principal objectiu promoure una cultura de pau i treballar la resolució pacífica i la transformació de conflictes. Les activitats de l'ICIP estan relacionades amb la recerca, la transferència de coneixement i la difusió d'idees, així com amb la intervenció sobre el terreny. L'ICIP treballa per la seguretat humana, el desarmament, la prevenció i la solució pacífica dels conflictes i de les tensions socials, l'enfortiment i l'arrelament de la pau i la convivència, la construcció de la pau i la defensa dels drets humans.

Web: www.icip.cat / Twitter: [@ICIPeas](https://twitter.com/ICIPeas) / FB: www.facebook.com/icip.pertapau

ANNEX 3: BIOGRAFIES

Ponents

Paz ANDRÉS SAÉNZ DE SANTAMARÍA

Catedràtica de Dret Internacional Públic de la Universitat d'Oviedo

Paz Andrés Sáenz de Santa Maria és catedràtica de Dret Internacional Públic a la Universitat d'Oviedo des de 1988. Entre les seves principals línies de recerca hi ha la resolució pacífica de conflictes, el manteniment de la pau, la seguretat internacional i el dret dels tractats; s'ocupa també de la Unió Europea, en particular del seu sistema institucional i el seu ordenament jurídic. Ha estat jutge *ad hoc* del Tribunal Europeu de Drets Humans. Des de 2011, coordina l'equip de dret de l'Agència Nacional d'Avaluació i Prospectiva (ANEP). Ha sido directora de la *Revista Española de Derecho Internacional* (2001-2009)

Thomas N. BISSON

Professor H. C. Lea d'Història Medieval a la Universitat de Harvard

Nascut a Nova York el 1931. Llicenciat en Arts a Haverford College el 1953 i Doctorat per la Universitat de Princeton el 1958. Ha estat professor d'història a Amherst College (1957-60), la Universitat de Brown (1960-65), Swarthmore College (1965-67), la Universitat de Califòrnia a Berkeley (1967-86), i a la Universitat de Harvard (1986-2005). És Professor *Emeritus Henry Charles Lea* d'Història Medieval a Harvard. Ha fet investigació sobre la França i la Catalunya medievals. Entre els seus llibres destaquen: *Veus turmentades. Poder, crisi i humanitat a la Catalunya rural, 1140-1200*, tr. Montserrat Jiménez Sureda i Maria Antòbia Martí Escayol. Biblioteca de Cultura catalana 88 (Barcelona: Curial 2003 [1998]); *The crisis of the twelfth century: power, lordship, and the origins of European government* (Princeton 2009). És Doctor *honoris causa* de la UAB 1991; i Creu de Sant Jordi 2001.

David BONDIA i GARCÍA

Professor titular de Dret Internacional Públic de la Universitat de Barcelona

Professor titular de Dret Internacional Públic i Relacions Internacionals a la Universitat de Barcelona. També ha impartit docència sobre la protecció internacional dels drets humans en diverses universitats estrangeres, entre elles la Universitat de Montpeller I, la de Sofia, la de Sarajevo, la de Tuzla, la Universitat de Mostar, la Escuela de Derecho de Puerto Rico, la del Mar del Plata i Flacso / San Andrés (Buenos Aires), la Shahid Beheshti University (Iran), la Universitat de Concepción (Xile), la Universitat de Nova

York (Estats Units), la de Cali i a de Bogotà (Colòmbia). Entre les seves principals línies de recerca destaquen la protecció internacional dels drets humans, el dret internacional humanitari, la jurisdicció penal internacional i les sancions internacionals. És membre fundador del Réseau Méditerranéen de Formation et de Recherche en Droits de l'Homme i Director de l'Institut de Drets Humans de Catalunya. També forma part del Patronat de la Fundació Solidaritat UB.

Llibert CUATRECASAS i MEMBRADO

President de l'Institut d'Estudis Humanístics Miquel Coll i Alentorn

Advocat, economista i auditor de comptes, és membre d'Unió Democràtica de Catalunya des de l'any 1953. Des de 1963 fins ara, ha estat nombroses vegades membre del Comitè de Govern d'Unió i va ser Diputat a Corts des de 1979 fins a 1992. Membre de l'Assemblea Parlamentària del Consell d'Europa representant CiU durant el mateix període 79-92, havent estat elegit President de la Comissió d'Ordenació del Territori i Poders Regionals. Va ser Diputat al Parlament de Catalunya des de 1992 a 1995 i Comissionat d'Actuacions Exteriors de la Generalitat de Catalunya des de març de 1995 a 31 de Juliol de 1997, al suprimir-se aquest càrrec. Des de l'anterior data, ha estat Assessor del President de la Generalitat per a assumptes europeus i al gener del 2000 Secretari General d'assumptes europeus, amb la missió específica de desenvolupar les relacions amb el Consell d'Europa. També ha estat Representant de la Generalitat de Catalunya a la Cambra de les Regions del Consell d'Europa des d'octubre de 1994, havent-ne estat elegit Vicepresident als dos darrers períodes bianuals de sessions 1996-2000. A l'any 2000, elegit president del Congrés d'Autoritats Regionals i Locals del Consell d'Europa, per al període bianual corresponent a membres de la Cambra de Regions. Des de 2007, és el president de l'Institut d'Estudis Humanístics Miquel Coll i Alentorn (INEHCA).

Noé CORNAGO i PRIETO

professor titular de Relacions Internacionals de la Universitat del País Basc - Euskal Herriko Unibertsitatea

Noé Cornago és professor titular de Relacions Internacionals a la Facultat de Ciències Socials i de la Comunicació de la Universitat del País Basc - Euskal Herriko Unibertsitatea. Director del Màster "Cooperació Internacional Descentralitzada: Pau i Desenvolupament" en aquesta mateixa universitat. Autor de nombroses publicacions sobre teoria de les relacions internacionals, diplomàcia, i desenvolupament internacional, ha estat professor visitant a la Ohio State University (1992) i la Universitat d'Idaho (2007) als Estats Units; a la Universitat de Laval a Canadà (2002); a l'Institut d'Estudis Polítics de Bordeus (2004), i a la Universitat d'Oxford (2011-2012).

José Enrique RUIZ-DOMÈNEC

Director de l'Institut d'Estudis Medievals de la Universitat Autònoma de Barcelona

Medievalista. Professor convidat a l'École des hautes études en sciences sociales de Paris i a la càtedra Edmundo O'Gorman de Mèxic. Els seus últims llibres són *Europa. Las claves de su historia* (RBA, 3^a ed.) i *Catalunya-Espanya. Acords i desacords* (La Magrana).

Victor FARÍAS i ZURITA

Professor d'Història Medieval a la Universitat Pompeu Fabra

El Dr. Víctor Farías i Zurita és professor d'Història Medieval a la Facultat d'Humanitats de la Universitat Pompeu Fabra (UPF). Les seves àrees de recerca principal són: la història del poblament a la Catalunya medieval i la història de les cultures medievals.

Maria Teresa FERRER i MALLOL

Presidenta de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans

Nascuda a Barcelona el 1940, ha estat professora d'investigació del CSIC al Departament d'Estudis Medievals de la Institució Milá i Fontanals de Barcelona. Actualment, és presidenta de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans. Ha publicat llibres i articles sobre les comunitats islàmiques de la Corona catalano-aragonesa i la frontera amb l'Islam; sobre comerç i navegació en el s. XIV; sobre aspectes d'història institucional, com els orígens de la Generalitat de Catalunya; i sobre relacions internacionals. Actualment dirigeix un projecte a l'Institut d'Estudis Catalans sobre els tractats i les negociacions diplomàtiques de Catalunya i de la Corona d'Aragó.

Vicent GARCIA i EDO

Professor titular d'Història del Dret a la Universitat Jaume I de Castelló de la Plana

Vicent Garcia i Edo (Castelló 1955) és professor d'Història del Dret a la Universitat Jaume I de Castelló i doctor en Història i Dret. Es dedica des de fa molts anys a l'estudi dels textos legislatius bàsics, breus i extensos, de diversos territoris de la Corona d'Aragó als segles XIII i XIV i, en especial, als Furs de València i als Furs d'Aragó, codis tots dos promulgats pel rei Jaume I, dels què actualment en prepara un nou estudi i edició.

Gener GONZALVO i BOU

Tècnic superior arxiver de l'Arxiu Històric de Tarragona

Nascut a Barcelona, va estudiar història medieval a la UAB, on també cursà el doctorat i la tesina, que ja versà sobre Pau i Treva. Ha treballat a l'Arxiu Reial de Barcelona, a l'Arxiu Històric de Protocols, i més tard a l'Arxiu Històric de Lleida. Durant divuit anys fou director de l'Arxiu Comarcal de Lleida, i després pels Serveis de Cultura de la Gene-

ralitat a Lleida. D'allà es va traslladar a l'Arxiu del Teatre Fortuny de Reus i, en l'actualitat, ocupa la plaça de tècnic superior arxiver a l'Arxiu Històric de Tarragona. .

Rafael GRASA i HERNÁNDEZ

President de l'Institut Català Internacional per la Pau, professor de Relacions Internacionals de la Universitat Autònoma de Barcelona

Rafael Grasa i Hernández és president de l'Institut Català Internacional per la Pau (ICIP) des de la seva creació l'any 2007, on coordina el programa de recerca de l'ICIP 'Seguretat humana, transformació de conflictes i investigació per a la pau'. És professor de Relacions Internacionals a la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) i a l'Institut Barcelona d'Estudis Internacionals (IBEI), i realitza investigacions centrades en teoria de les relacions internacionals, investigació per la pau, resolució de conflictes, processos de pau, seguretat i desenvolupament humà. Ha estat director del Centre d'Estudis Internacionals i Interculturals de la UAB, Secretari General de la mateixa universitat des del (2002-2009), i president de la Federació Catalana d'ONG per al Desenvolupament (1995-1999). Ha treballat com a consultor en temes relacionats amb negociacions internacionals, processos de desenvolupament i observació electoral.

Vicent MÁRTINEZ i GUZMÁN

Director honorífic de la Càtedra UNESCO de Filosofia de la Pau, Universitat Jaume I de Castelló

Vicent Martínez Guzmán és director honorífic de la Càtedra UNESCO de Filosofia de la Pau de la Universitat Jaume I de Castelló, de la qual va ser vicerector; també és fundador del Màster i Doctorat, amb menció de qualitat i d'excel·lència, en "Estudis Internacionals de Pau, Conflictes i Desenvolupament". Ha fet recerca a la Universitat de Frankfurt i la de Califòrnia a Berkeley. Entre les seves publicacions destaquen: *Podemos hacer las paces* (2005), *Filosofía para hacer las paces* (2^a ed. 2009) i diversos articles internacionals. «Memorial Joan XXIII per la pau» de l'Institut Víctor Seix de Polemologia i de la Universitat Internacional de la Pau de Catalunya (2009).

Xavier PONS i RAFOLS

Catedràtic de Dret Internacional Públic a la Universitat de Barcelona i vicepresident de l'Associació per a les Nacions Unides a Espanya.

Catedràtic de Dret Internacional Públic de la Universitat de Barcelona. Ha participat en diversos projectes de recerca finançats en via competitiva i ha actuat, així mateix, com a consultor internacional legal de la FAO, publicant en revistes especialitzades nombrosos articles sobre Dret Internacional Públic, Organitzacions internacionals, particularment les Nacions Unides, i sobre Dret Comunitari Europeu. Entre les seves darreres publicacions cal destacar *Implicaciones jurídicas y prácticas de la nueva reglamentación europea para prevenir, desalentar y eliminar la pesca ilegal, no declarada y no reglamentada* (FAO, Roma 2010) i l'edició de l'obra *Derecho Internacional y Salud Pública Mundial* (Marcial Pons, Barcelona 2010).

Roser SALICRÚ i LLUCH

Científica titular de la Institució Milà i Fontanals – CSIC

Roser Salicrú i Lluch és científica titular al Departament de Ciències Històriques – Estudis Medievals de la Institució Milà i Fontanals del CSIC a Barcelona, on dirigeix la revista *Anuario de Estudios Medievales*. Especialitzada en l'anàlisi dels contactes entre el món islàmic i el món cristià a la Mediterrània occidental a la Baixa Edat Mitjana, ha treballat sobretot a l'entorn de les seves relacions diplomàtiques i mercantils i de la seva projecció en aspectes lingüístico - culturals. És, igualment, estudiosa tant de l'esclavitud i el captiveri com dels viatges i pelegrinatges en període tardo - medieval.

Josep Maria SALRACH i MARÈS

Membre de l'Institut d'Estudis Catalans, Professor Emèrit de la Universitat Pompeu Fabra

Josep Maria Salrach Marés (Llinars del Vallès, 1945). Doctor en Història Medieval per la Universitat de Barcelona, ha ensenyat en aquesta universitat (1970-1993), a la Universitat de París VII (1987-88) i des del 1993 a la Universitat Pompeu Fabra. Ha coordinat obres col·lectives com la Història agrària dels Països Catalans (2004-2008) i ha escrit treballs de síntesi històrica (Història dels Països Catalans. Dels orígens a 1714, amb E. Duran, 1980; Història de Catalunya. II. El procés de feudalització, segles III-XII, 1987; Història Medieval de Catalunya, amb M. Aventín, 1998, i Entre Roma i el Renaixement. Història i textos de l'Occident medieval, 2002). Com a investigador, s'ha especialitzat en l'època carolíngia (Catalunya a la fi del primer mil·lenni, 2004), la història social agrària (La formación del campesinado en el Occidente antiguo y medieval, 1997) i la història comparada de les crisis de subsistència, tema al que ha dedicat el seu darrer llibre: La fam al món. Passat i present (2009).

Jaume SOBREQÜÉS i CALLICÓ

Catedràtic emèrit d'història de Catalunya de la Universitat Autònoma de Barcelona

Jaume Sobrequés és catedràtic emèrit d'història de Catalunya (UAB), president de la Societat Catalana d'Estudis Històrics (IEC) i director del Centre d'Història Contemporània de Catalunya (Generalitat de Catalunya).

Mercè VILADRICH i GRAU

Catedràtica d'estudis àrabs i islàmics de la Universitat de Barcelona

Doctora en història medieval i Catedràtica d'estudis àrabs i islàmics a la Universitat de Barcelona. Exerceix la seva docència i recerca sobre la història i la cultura de la civilització àrabo-islàmica. Treballa en els àmbits de la Història de Catalunya a l'edat mitjana, la islamologia i la Història de l'al-Andalus. Ha estat coordinadora de polítiques mediterrànies del Grup UB i és membre del Consell Assessor de l'Institut Europeu de la Mediterrània des de la seva fundació.

Alfons BANDA i TARRADELLAS

Fundador i Patró de la Fundació per la Pau

Llicenciat en Química, és fundador i patró de la Fundació Per la Pau des del 1983. La seva trajectòria professional s'ha centrat en l'ensenyament, la docència i la direcció de centres, des d'on ha desenvolupat una important tasca de divulgació i sensibilització en educació per la pau i promoció de la cultura de pau. Actualment, treballa en aplicacions informàtiques per a l'ensenyament. És membre de la Junta de Govern de l'ICIP des de 2009.

Maria Jesus ESPUNY i TOMÁS

Professora titular d'Història del Dret i de les Institucions a la Facultat de Dret de la Universitat Autònoma de Barcelona

Llicenciada en Dret per la Universitat de Barcelona i Doctora en Dret per la Universitat Autònoma de Barcelona. Les línies de la seva recerca han estat la història del dret local català, en destaca, *El Llibre de Privilegis de la universitat de la vila i terme de Sabadell, Les ordinacions del mostassaf de la universitat de la vila i terme de Sabadell (1585-1621)* o "L'assistència a la Cort General de Catalunya d'una vila reial: el cas de Sabadell (segles XIV-XVIII)"; la història del dret mercantil, objecte de la seva tesi doctoral "El Real Consulado de Comercio del Principado de Cataluña (1758-1829)" i la publicació de *Las Ordenanzas de 1766 del Consulado de Comercio de Cataluña y el llamado Proyecto de Código de Comercio de 1814 de la Diputación Provincial de Cataluña*; i darrerament, la història del dret social i de les institucions laborals.

Caterina GARCIA i SEGURA

Catedràtica de Relacions Internacionals de la Universitat Pompeu Fabra

És catedràtica de Relacions Internacionals a la Universitat Pompeu Fabra i vicedegana de la facultat de CCPP de la mateixa universitat. Les seves línies de recerca actual dins l'àmbit de la teoria de les Relacions Internacionals són les transformacions de l'ordre internacional, els paper dels actors internacionals no estatals i el debat cosmopolitisme - comunitarisme i la governança global. D'altres línies de recerca es poden destacar són les transformacions de la seguretat (seguretat humana i privatització de la seguretat) i la seguretat energètica a l'Àsia Oriental.

Eulàlia PASCUAL i LAGUNAS

Presidenta de la Federació Catalana d'ONG pels Drets Humans

Advocada col·legiada, és presidenta de la Federació Catalana d'ONG pels Drets Humans. És membre del Grup de Juristes Roda Ventura - Pax Romana i vocal de la Federació d'Organitzacions Catalanes Internacionalment Reconegudes (FOCIR). Ha desenvolupat la major part de la seva vida professional com a advocada de l'Estat Substitut a l'Advocacia de l'Estat de Barcelona i actualment està destinada a la Gerència Territorial del Ministeri de Justícia a Catalunya. Ha publicat el llibre *La dignitat humana a la ju-*

risprudència del Tribunal Constitucional. És membre de la Junta de Govern de l'ICIP des de 2011.

Jaume SAURA i ESTAPÀ

President de l'Institut de Drets Humans de Catalunya

Professor titular de Dret Internacional Públic de la Universitat de Barcelona i president de l'Institut de Drets Humans de Catalunya, va ser coordinador regional de la Unitat Electoral de la Unió Europea a Palestina (1995/96), adjunt al cap de missió de la delegació catalana a les eleccions presidencials palestines de 2005 i observador internacional en diversos processos electorals (Sud-àfrica, Bòsnia, Togo, Perú, etc.). La seva investigació s'ha centrat en els àmbits de la protecció internacional dels drets humans, el dret del mar, la protecció del medi ambient i l'anàlisi jurídica dels conflictes internacionals (Palestina, Sàhara, Timor Oriental, etc.). És membre del Comitè Editorial dels *Working Papers* de l'ICIP des de 2009.

ALTRES TÍTOLS:

DOCUMENTS ICIP

9/2012

El futuro de la Corte Penal Internacional
ENERO 2012

8/2012

Companies in Conflict situations: Advancing the research agenda
OCTOBER 2011

7/2011

Polarización y Conflictos en América Latina
MAYO 2011

6/2011

La Paz en Movimiento
OCTUBRE 2010

5/2011

Pau, Conflicte i Seguretat a l'Àfrica
NOVEMBRE 2010

4/2010

Conditions pour la consolidation de la paix en Côte d'Ivoire
SEPTEMBRE 2010

3/2010

Midiendo la paz. Iniciativas, limitaciones y propuestas
MARZO 2010

2/2010

The Barcelona Forum on Decentralized Governance and Conflict Prevention
6-8 JULY 2009

1/2010

Jornades del Moviment per la Pau
13 i 14 DE NOVEMBRE DE 2009

INFORMES ICIP

6/2012

La responsabilidad penal del personal de Naciones Unidas
Xavier Pons (Dir.) y Elisenda Calvet (Coord.)

5/2012

Prevençió de Conflictes, Foment de la Pau i Cooperació per al Desenvolupament
Nadja Gmelch

4/2011

La Unión Europea y la Conferencia de Revisión de la Corte Penal Internacional
Claudia Jiménez, Montserrat Pi y Esther Zapater

3/2011

Justicia en épocas de transición. Conceptos, Modelos, Debates, Experiencias
Farid Samir Benavides

2/2010

Reflexiones sobre la categoría de víctima de violencia política con mirada de género
María Truñó

1/2010

Un Servei Civil Noviolent: Viabilitat i Característiques
Rubén Campos

Todos los números disponibles en / All numbers available at / Tots els números disponibles a:

www.gencat.cat/icip/

INSTITUT
CATALÀ
INTERNACIONAL

PER LA PAU

GRAN VIA, 658 BAIX. 08010 BARCELONA
T. 93 554 42 70 | F. 93 554 42 80
ICIP@GENCAT.CAT | WWW.ICIP.CAT